

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Diplomová práce

2022

Eliška Peřinová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Poldi Kladno očima kolektivní paměti

Diplomová práce

Autor práce: Eliška Peřinová

Studijní program: Sociologie

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Spalová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 26. července 2022

Eliška Peřinová

Bibliografický záznam

PEŘINOVÁ, Eliška. *Poldi Kladno očima kolektivní paměti*. Praha, 2022. Diplomová práce (Mgr). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologie. Katedra sociologie. Vedoucí práce Mgr. Barbora Spalová, PhD

Rozsah práce: 136 922 znaků

Anotace

Má diplomová práce je zaměřena na bývalé ocelárny Poldi Kladno, které z pozice největšího a nejvýznamnějšího lokálního podniku dříve značně přispívaly k budování města i ve smyslu jeho sociální identity. Tento výzkum se soustředí na dva hlavní cíle – zjistit jaký je dnes obraz Poldi Kladno v kladenské kolektivní paměti a jaká jsou přání a reálné možnosti dnešního využití průmyslového areálu, který po nich ve městě zbyl. Z teoretického hlediska se opírám především o teorii kolektivní paměti podle Maurice Halbwachse. Z metodologického hlediska se jedná o kvalitativní výzkum postavený především na hloubkových rozhovorech vedených s respondenty zastupujícími určité paměťové proudy. Tato diplomová práce je rozdělena celkem na čtyři hlavní úseky. V první kapitole čtenáře krátce seznámím s místním kontextem a historií oceláren Poldi. Následuje teoretická kapitola, kde se věnuji teorii kolektivní paměti a způsobu jejího aplikování pro potřeby mého výzkumu a také tématu průmyslových brownfieldů a využití veřejného prostoru. V metodologické kapitole blíže popisuji metodologický postup, který jsem pro svůj výzkum zvolila a ve výzkumné kapitole shrnuji výsledky výzkumu a odpovídám na výzkumné otázky.

Annotation

My thesis is focused on the former steelworks Poldi Kladno that as the biggest and the most important local company used to have a significant influence on the developing of the city even in a sense of its social identity. My research has two main research objectives – to discover in what sense is the Poldi Steelworks incorporated into the collective memory of Kladno and its citizens, to determine what would be the preferred new purpose of the current brownfield area and what are its real possibilities. From the theoretical point of view, I mostly rely on Maurice Halbwachs' theory of the collective memory. Methodologically, I'm conducting a qualitative research mostly based on in-depth interviews with respondents representing certain memory groups. This thesis is divided into four main sections. In the first chapter I introduce the reader to a local context and to the history of Poldi Kladno. Following is a Theoretical Chapter discussing the theory of collective memory and its application for the purposes of my research and also the topic of brownfields and the use of public space. In the Methodological Chapter I describe my chosen methodology into details and in the Research Chapter I sum up the findings of my research and answer my research questions.

Klíčová slova

Kolektivní paměť, Poldi Kladno, Kladno, sociologie, kvalitativní výzkum, hloubkové rozhovory, vizuální sociologie

Keywords

Collective memory, Poldi Kladno, Kladno, sociology, qualitative research, in-depth interviews, visual sociology

Title/název práce

Poldi Kladno Through the Eyes of Collective Memory

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi v průběhu psaní této práce poskytli cenné rady, materiály i další formy pomoci a podpory. Jmenovitě pak především Mgr. Barboře Spalové PhD. za odborné vedení mé bakalářské práce, Sládečkovu vlastivědnému muzeu v Kladně za zapůjčení foto materiálů a také všem respondentům, kteří se do mého výzkumu zapojili.

Obsah

| | |
|--|----|
| ÚVOD..... | 1 |
| 1. SEZNÁMENÍ S KONTEXTEM..... | 2 |
| 1.1 HISTORICKÝ VÝZNAM POLDI KLADNO..... | 2 |
| 1.2 PO SAMETOVÉ REVOLUCI..... | 5 |
| 1.2.1 Pád podniku a vývoj vlastnických vztahů..... | 5 |
| 1.2.2 Dědictví Poldi..... | 7 |
| 2. TEORETICKÁ ČÁST..... | 9 |
| 2.1 SEZNÁMENÍ S KOLEKTIVNÍ PAMĚTÍ..... | 9 |
| 2.1.1 Nejdůležitější myšlenky Maurice Halbwachse..... | 9 |
| 2.1.2 Další relevantní příspěvky k tématu kolektivní paměti..... | 12 |
| 2.2 VIZUÁLNÍ SLOŽKA PAMĚTI..... | 16 |
| 2.3 PAMĚŤ A MÍSTO..... | 18 |
| 2.4 VEŘEJNÝ PROSTOR V SOCIOLOGII..... | 21 |
| 2.5 BROWNFIELDS JAKO SOUČÁST VEŘEJNÉHO PROSTORU..... | 24 |
| 2.5.1 Regenerační a mitigační projekty v ČR..... | 25 |
| 2.6 SPECIFICKÝ VÝZNAM BROWNFIELDU POLDI PRO KLADNO..... | 27 |
| 3. METODOLOGICKÁ ČÁST..... | 30 |
| 3.1 VÝZKUMNÉ CÍLE PRÁCE A JEJÍ OČEKÁVANÉ PŘÍNOSY..... | 30 |
| 3.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY..... | 31 |
| 3.3 CÍLOVÁ POPULACE A JEJÍ DEFINICE..... | 31 |
| 3.3.1 Výsledná typologie jednotlivých paměťových skupin..... | 32 |
| 3.4 METODICKÉ ZPRACOVÁNÍ VÝZKUMU..... | 33 |
| 3.4.1 Iniciační online anketa..... | 34 |
| 3.4.2 Hlubkové rozhovory..... | 36 |
| 3.4.3 Metoda fotoelicitace..... | 37 |
| 3.5 ANALÝZA DAT..... | 38 |
| 3.6 ETIKA VÝZKUMU..... | 39 |
| 3.7 LIMITACE VÝZKUMU..... | 40 |
| 4. VÝZKUMNÁ ČÁST..... | 41 |
| ZÁVĚR..... | 55 |
| SUMMARY..... | 57 |
| SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:..... | 59 |
| TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE..... | 63 |
| SEZNAM PŘÍLOH..... | 70 |

Úvod

Kladno je město historicky proslavené nejen kamenouhelnou těžbou, ale také svým hutním průmyslem. Ještě před Sametovou revolucí Spojené ocelárny Poldi představovaly jeden z nejvýraznějších městských symbolů a také se významně podílely na utváření koloritu a životního tempa města- nabízely pracovní místa pro lidi z širokého okolí, v jejich blízkosti vznikaly specifické podniky specializující se na dělníky vracející se například v brzkých ranních hodinách z noční šichty, nebo se zde hodí zmínit například notoricky známé slovní spojení „rudá záře nad Kladnem“, jež ve svém původním významu popisovalo zdaleka pozorovatelný vizuální efekt, k němuž docházelo při odpichu vysokých pecí. Dále se těžba a následné zpracování takto získaných materiálů nejčastěji na koks či ocel třeba také určitým způsobem podepisovala na kladenském životním prostředí. Po Sametové revoluci však následkem celkové transformace českého hospodářství a špatných rozhodnutí určitých aktérů tehdejší chloubka města zanikla a některé části areálu Poldi se proměnily v chátrající brownfieldy bez žádného pro město přínosného využití.

Ve své diplomové práci provádím kvalitativní výzkum, jehož cílem je zjistit, jaký je obraz Poldi Kladno v paměti současných obyvatel města a jak občané Kladna ve vztahu k Poldi hodnotí porevoluční vývoj, který znamenal konec tohoto podniku. Následným cílem mé práce by také měl být určitý výstup prezentující dostupné možnosti a přání obyvatel Kladna ohledně toho, jaká budoucnost by měla nyní chátrající areál čekat. Výzkum stavím především na hloubkových rozhovorech s respondenty zastupujícími určité paměťové proudy, které k ocelárnám Poldi, případně k současnému průmyslovému areálu mají nějaký specifický vztah.

1. Seznámení s kontextem

Tento úvodní blok mé práce čtenáře neznalé místního kontextu stručně seznámí s historií průmyslového komplexu Poldi a tím, jak během svého působení a v určitých směrech i dnes, x let po ukončení činnosti stále ovlivňuje podobu města a život v něm. Toto si zde definovat považuji za důležité pro pochopení, co činí z oceláren Poldi tak významný kladenský symbol a proč je podnětné se tímto tématem v rámci výzkumu zabývat. Na zde uvedených faktech také stavím navazující kapitoly mé práce.

1.1 Historický význam Poldi Kladno

Těžký průmysl související se zpracováním železa má v Kladně dlouhou historickou tradici. Za pomyslnou první vlašťovku v tomto směru můžeme považovat Vojtěšskou huť, která byla založena Vojtěchem Lannou starším v roce 1854. O rok později se ve Vojtěšské huti začalo tavit železo na první úspěšně zprovozněné koksově vysoké peci v Čechách. Na tomto případu můžeme jasně pozorovat, že vznik oceláren právě na území Kladna nebyl náhodou, ale naopak byl pevně propojený s těžbou koksovatelného černého uhlí, jíž byl region v minulosti taktéž proslulý (Poldi Steel 1994).

V roce 1889 byla z iniciativy Carla Wittigensteina, generálního ředitele Pražskoželezářské společnosti v sousedství Vojtěšské hutě založena nová ocelárna, jež dostala název Poldina huť, respektive Poldi – Hütte po Wittigensteinově manželce Leopoldině. S odkazem na Leopoldinu Wittigensteinovou je spojeno také známé logo Poldiny hutě, v němž je zobrazen profil ženské hlavy (Poldi Steel 1994). V roce 1946 pak byly Vojtěšská huť (po nástupu komunistického režimu přejmenovaná na huť Koněv) a Poldina huť oficiálně spojené v jeden průmyslový závod jakožto Poldi – SONP (spojené ocelárny, národní podnik) (Klíma a kol. 1989: 118).

Kladenská ocel bývala ceněna nejen v rámci Československé republiky (kdy v minulosti došlo k jejímu využití například pro stavbu střešní konstrukce Národního divadla v Praze) (Poldi Steel 1994), ale jednalo se skutečně o značku světové kvality, která i v éře, kdy ČSR patřila k Východnímu bloku, vyvážela své produkty na území čtyř kontinentů – Evropy, Asie, Ameriky a Afriky, a to včetně kapitalistických států. Ocel se značkou POLDI a výrobky z ní v historii získaly mnoho významných ocenění na mezinárodních veletrzích (Klíma 1989).

Během svého fungování ocelárny Poldi přitahovaly také umělce. Nejznámějším jménem je český spisovatel Bohumil Hrabal, který v Poldi od roku 1949 působil jako brigádník několik let, až do okamžiku, kdy si přivodil těžký pracovní úraz a v návaznosti na něj byl nucen najít si méně fyzicky náročné zaměstnání. Mezi Hrabalova díla, v nichž se objevuje inspirace prostředím kladenských oceláren, patří například báseň *Krásná Poldi*, nebo sbírka s názvem povídek *Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet*, na jejichž motivy byl později pod taktovkou režiséra Jiřího Menzela natočen známý film *Skřivánci na niti* (který byl v prostředí Kladna z části i natočen). Hrabal si v případě této sbírky povídek bral v kladenské Poldi i poměrně konkrétní inspiraci, například v postavě aparátčíka, jehož ve *Skřiváncích na niti* ztvárnil Rudolf Hrušínský, tehdejší místní pamětníci jasně poznávali osobu Jana Knechta, tehdejšího v ocelárnách Poldi zaměstnaného šéfa propagace (Ticho nad Kladnem 2012: 0:17:09). Z řad výtvarníků pak v ocelárnách Poldi pracovali a tvořili například Václav Poutník (Ticho nad Kladnem 2012: 0:06:08), nebo sestry Květa a Jitka Válovy (Ticho nad Kladnem 2012: 0:13:47).

Pro potřeby mého výzkumu je z hlediska rozmachu Poldi klíčové především období před Sametovou revolucí a pádem komunistického režimu. V tomto odstavci proto vycházím především z neprodejně publikace *Poldi: Výkon, jakost, udržitelnost (1989)* a dalších materiálů vydaných k příležitosti stoletému výročí od založení Poldiny hutě. V roce 1989 se spojené ocelárny Poldi skládaly z pěti oceláren a dalších pomocných provozů vyrábějících ušlechtilou ocel POLDI (v celkem šesti různých typech), válcoven o rozsahu deset tratí, sedmi kovárenských provozů, chemické laboratoře, metalografické laboratoře, mechanické zkušebny a keramické zkušebny. Výrobky z ušlechtilé oceli Poldi bývaly využívány ve všech průmyslových odvětvích. Například nástrojové oceli POLDI ve zmíněném období tvořily přibližně 98 % státní produkce a pokrývaly tak téměř celou spotřebu československého strojírenství. Dále byla kladenská ocel významně využívána například v rámci potravinářského, textilního, automobilového, leteckého, farmaceutického, spotřebního a zdravotnického průmyslu, stejně jako v oblastech stavebnictví a energetiky (Klíma 1989).

Jak ukazuje poslední statistika za rok 1989, Poldi Kladno tehdy měla 21 386 zaměstnanců (Ticho nad Kladnem 2012: 0:23:16). Statistiky uvádí, že přibližně dvě třetiny zaměstnanců z tohoto počtu měly trvalé bydliště v Kladně, což s připočtením jejich rodinných příslušníků tvořilo přibližně polovinu všech obyvatel města (Klíma a kol. 1989: 226). V případě zaměstnanců Poldi se obvykle jednalo o lidi s vlastním zájmem o práci v tomto odvětví, ovšem

především v raných fázích českého komunismu docházelo i k situacím, kdy byla typicky těžká fyzická práce v ocelárnách určitým režimem nepohodlným osobám nařízena coby forma určitého trestu. Pamětníci v tomto duchu vzpomínají například na autobusy, které v padesátých letech do Poldi každý den svázely právníky a další „intelektuály“ z Prahy (Ticho nad Kladnem 2012: 0:12:28).

Poldina i Vojtěšská huť se nachází v podstatě v srdci města, dalo by se říci, že se Kladno jako město z historické perspektivy rozvíjelo právě okolo oceláren (Ticho nad Kladnem 2012: 0:05:20). A vzhledem k tomu, jak velkého podílu kladenských obyvatel se činnost Poldi – SONP dotýkala, byla vzájemná spolupráce podniku a města na dalším rozvoji obojího existenčně nutná. Podnik Poldi Kladno se poskytnutím finančních a v rámci například akcí Z také lidských zdrojů spolupodílel na vytváření dobrých životních podmínek, zlepšování vzhledu města a okolí, bytové výstavbě i vytváření nových možností pro kulturní a sportovní vyžití ve volném čase. Mezi závodní radou ROH a vedením podniku docházelo k uzavírání kolektivních smluv obsahujících nejen otázku plnění státního plánu výroby, ale mimo jiného i oblast péče o pracující. V roce 1974 byla na OV KSČ ustanovena Rada ředitelů okresu Kladno, jejímž předsedou se stal podnikový ředitel POLDI – Spojených oceláren Ing. Michal Dlouhý, CSc. Náplní účelu této rady pak bylo v Kladně vytvářet příjemné životní prostředí pro jeho obyvatele a pracující občany (Klíma a kol. 1989: 226-227).

Ve spolupráci s ocelárnami Poldi ve městě vznikala nová bytová zástavba, školy a školky pro děti zaměstnanců, sociální i jiné služby, infrastruktura či místa pro volnočasové vyžití občanů, jako například hřiště na minigolf postavené přičiněním pracovníků podniku na sídlišti 9. května. Docházelo k rekonstrukcím již stojících budov, sportovních areálů a institucí i ke zvelebování veřejného prostoru například skrze výsadbu zeleně. Spojené ocelárny Poldi byly za minulého režimu také významným dodavatelem tepla pro nové sídliště a výstavbu města. Z hlediska kultury se zde hodí zmínit například Závodní klub Spojených oceláren, v němž bývaly pořádány různé besedy a kulturní akce, nebo také organizaci TJ POLDI, která se přičiňovala o zajištění akcí pro občany města, jakou bylo například *Léto kladenských dětí*. Z politického hlediska se vybraní zástupci z řad pracovníků POLDI pravidelně objevovali na kandidátce MěstNV a činnost podniku z hospodářského hlediska významně zasahovala do volebních plánů Národní fronty, tak zvaných pětiletok (Klíma a kol. 1989: 226-228).

1.2 Po Sametové revoluci

1.2.1 Pád podniku a vývoj vlastnických vztahů

Na počátku devadesátých let se podnik s novým názvem Poldi Ocel ocitl v nepřívětivé situaci. Statistiky z roku 1994 uvádí, že výroba oceláren v porovnání s předrevoluční érou poklesla na necelou pětinu a za první pololetí roku 1993 podnik prodělal přibližně 400 milionů korun. Navíc se mu již z minulosti nashromáždil dluh vůči státu a dodavatelům v souhrnné výši 4 a půl miliardy korun. Neschopnost splácet pohledávky dodavatelům pak hutím přinášela další ekonomické ztráty, protože díky tomu, že nespokojení věřitelé nezřídka odmítali dodat potřebné suroviny či odpojovali podnik od elektrického proudu, výroba v ocelárnách nezřídka nuceně stála. Tento prudký propad způsobený porevoluční transformací českého, potažmo československého hospodářství byl v případě kladenské Poldi ještě umocněn díky tomu, že se podnik specializoval především na výrobu strojírenské oceli, o níž upadal zájem ještě výrazněji. Když si zde právě nastíněnou ekonomickou situaci Poldi porovnáme se statistikami jiných velkých českých železáren z daného období, huť v Kunčicích hlásila plusový výdělek 1.2 miliardy korun, Třinecké železářny 500 milionů korun a Vítkovice 400 milionů korun (Pokorný 2017).

V tomto stavu stát v rámci privatizace v roce 1993 nabídl k prodeji většinový podíl v Poldi Ocel. Konkurz tehdy jako jediný český zájemce vyhrála společnost Bohemia Art patřící podnikateli Vladimírovi Stehlíkovi, který kladenské hutě převzal v únoru 1994. Stehlík se zavázal, že státu za odkup oceláren postupně vyplatí 1.75 miliard korun a mimo jiné i skrze publikaci *Poldi 2000 (1994)* představil svou zamýšlenou ekonomickou strategii, jež měla z Poldi opět učinit vydělávající a konkurenceschopný podnik. Ovšem realitou byl naopak krach obou Stehlíkových společností, který přišel hned následujícího roku. Nová výroba v Poldi byla oficiálně zastavena v červenci 1995 s tím, že výroba související s již nasmlouvanými zakázkami pomalu dobíhala přibližně do roku 1998. V této fázi se však společnost již potýkala s vážnými finančními problémy, které se projevovaly například skrze vznikající zpoždění při vyplácení platů zaměstnancům (Pokorný 2017).

V průběhu roku 1996 podal Fond národního majetku na Stehlíka žalobu ve věci porušení povinnosti při správě cizího majetku, což vyústilo ve vleklý soudní spor, který se táhl následujících dvacet tři let (Studená 2019). Ocelárny Poldi zkrachovaly s konečným dluhem 6.2 miliardy korun a Stehlíkova mateřská společnost Bohemia Art s dluhem 2.4 miliardy korun.

Státu bylo ze Stehlíkem slíbeného obnosu 1,75 miliard korun reálně vyplaceno pouze 150 tisíc, které Stehlík navíc nekorektně uhradil z majetku firmy, nikoliv ze svého vlastního. V rámci soudního řízení ve věci Poldi Kladno byli postupně obviněni kromě Vladimíra Stehlíka také jeho syn Marko Stehlík a ekonomický ředitel Luboš Pejpa, který však v průběhu procesu zemřel. Soudní řízení bylo v průběhu let několikrát přerušováno z důvodu špatného zdravotního stavu Vladimíra a Marka Stehlíka (Pokorný 2017). Oba se v celou dobu procesu všem obviněním razantně bránili, mimo jiné i vydáním knihy *Poldovka a vládní tunely (2008)*, jejímž autorem je právě Marko Stehlík, a odpovědnost za pád podniku přičítali státu.

Významný zlom v celé kauze pak znamenala amnestie Václava Klause uvedena v platnost v roce 2013, která oba aktéry omilostnila. Vladimír Stehlík se však rozhodl v soudním sporu přesto pokračovat. Konkrétní obvinění vznesená proti zmíněným aktérům zněla následovně: „... obvinění neodvedli 25 milionů korun na zdravotní pojištění zaměstnanců a daň ze mzdy. Místo toho peníze údajně použili pro podnikatelské i soukromé aktivity. Dalším protiprávním jednáním bylo poskytování bezúročných půjček Stehlíkově firmě Bohemia Art, čímž ocelárny utrpěly škodu kolem 67 milionů korun. Poslední bod obžaloby poukazyval na neoprávněný převod majetku oceláren do nově vzniklé společnosti Poldi Steel, kvůli kterému vznikla ocelárnám újma ve výši 117 milionů korun“ (Studená 2019). Celé soudní řízení vyvrcholilo v roce 2019, kdy byl Vladimír Stehlík u Nejvyššího soudu seznán vinným pouze z posledního bodu obžaloby (u předchozích bodů jej soud omilostnil z důvodu nedostatku důkazů). Trest ovšem díky tomu, že se na jeho případ vztahovala amnestie, nedostal (Studená 2019).

Hutě Poldi se od svého krachu ocitly celkem pětkrát v konkurzu, až je v roce 2019 za vyvolávací cenu 140 milionů korun zakoupila společnost Opimo Trade. Tuto společnost později zakoupila švýcarská společnost K&SC SA. Generálním ředitelem kladenských hutí se po této změně stal Jan Gajda. Opimo Trade do konkurzu vstupovala s plánem na opětovné rozjetí výroby, k tomu však dosud nedošlo (Světlík 2020). V současné době v oblasti bývalého průmyslového areálu Poldi operuje několik drobných firem různého zaměření, které v součtu zaměstnávají přibližně 3000 zaměstnanců. Mezi významnějšími aktéry, kteří určitým způsobem pokračují v ocelářské tradici Poldi si zde můžeme vyjmenovat například Strojírny Poldi a Třinecké železářny. (Ticho nad Kladnem 2014: 0:23:25). Společnost Poldi Hütte do určité, velmi omezené míry navazující na původní provoz oceláren zkrachovala v roce 2017 s počtem cca 200 zaměstnanců (Světlík 2020).

1.2.2 Dědictví Poldi

Přestože jsou dnes malé části průmyslového areálu ohraničené a využíváné k činnosti menších firem, většina několik set hektarového komplexu včetně těch pro Poldi nejcharakterističtějších staveb chátrá. Areál není oficiálně veřejně přístupný, leč zároveň není ani oplocený či nějak striktně hlídáný, a tak Poldi kladenští obyvatelé, a nejen oni dodnes příležitostně z rozličných důvodů navštěvují. Jedná se o lidi, které přitahují vzpomínky, historie, opuštěná místa či průmyslová architektura. Zároveň ovšem rozpadající se budovy Poldi někdy bývají také terčem vandalů či zlodějů kovů (Ticho nad Kladnem 2014: 0:05:44). Občanskému sdružení Kladno-Koněv vedeným Tomášem Voldrábem se podařilo uspět s návrhem na prohlášení Vojtěšských hutí kulturní památkou, avšak v praxi bylo toto zohledněno v podstatě jen tím, že se na objektu objevila informační cedule, nedošlo k žádné větší změně či zásahu (Ticho nad Kladnem 2014: 0:20:11).

Lze však vycházet z předpokladu, že navzdory úpadku jsou ocelárny Poldi pro Kladno stále významným symbolem. V průběhu let se ve městě objevovala občanská sdružení jako například již zmíněné Kladno-Koněv, spolek Halda Kladno či třeba organizace spojená s lokálním časopisem Kladno Záporno, které se snaží o zvýšení povědomí o osudu areálu a zároveň o zachování odkazu, jež se k Poldi váže. V okolí Vojtěšských hutí byla z iniciativy občanů v roce 2009 vybudována (dnes již neexistující) naučná stezka (Kladno-Koněv 2009). V areálu se příležitostně, většinou v horizontu jednou za pár let konají kulturní akce, poslední z nich byl v roce 2021 audiovizuální projekt Lunchmeat festival, který spojoval živou hudbu s uměleckým nasvícením prostor (Kladenský deník 2021). Ve městě se i dnes objevují motivy Poldi připomínající, ať už se jedná například o podniky jako Kantýna Poldi či klub Poldofka, jež na slavnou minulost kladenských oceláren odkazují nejen názvem, ale i vnitřní výzdobou, nebo třeba o plánované speciální vydání kladenských karet na lóru zobrazující slavné kladenské historické osobnosti a symboly, mezi nimiž je různým odkazům spojeným s Poldi věnována celá barva žaludů (Halda Kladno 2022).

Dalším, poněkud nešťastným dědictvím, které po sobě ocelárny Poldi zanechaly, je otázka znečištění životního prostředí. Ocelárny začaly podnikat určité první kroky k omezení ekologické zátěže, kterou jejich provoz pro město vytvářel, v období po roce 1970 (Klíma a kol. 1989: 100), přesto se s některými následky bývalý průmyslový areál potýká dodnes.

Výroba v Poldi produkovala velké množství toxického odpadu, mezi nímž se nejvýrazněji objevovaly látky jako těžké kovy, fenoly či dehty. Tyto odpadní látky v minulosti nebyly nijak šetrně likvidovány, například dehet býval jednoduše vyléván na zem za závodem a tvořil tak zvaná dehtová jezírka. Díky tomuto neopatrnému jednání je půda v areálu dodnes silně kontaminovaná a s výhledem do poměrně blízké budoucnosti zde vzniká hrozba ohrožení kladenských podzemních vod. Tato otázka se naposledy více řešila v roce 2019, kdy nový majitel Poldi Opimo Trade nechal na základě naléhavé situace odstranit ta nejhorší ložiska znečištění včetně posledních dehtových jezírek (ČT24 2019). O částečnou sanaci těch největších ekologických hrozeb se v průběhu let se pokoušelo i město, částečně také s pomocí grantů od Ministerstva průmyslu a obchodu, ale areál stále zůstává z většiny kontaminovaný. Díky jeho rozloze se cena celkového vyčištění půdy od škodlivých látek odhaduje na 4-8 miliard korun a vzhledem k tomu, že kladenským spodním vodám prozatím nehrozí bezprostřední nebezpečí, není tento problém příliš akutně řešen (Heller 2019).

Co se však z ekologického hlediska v Kladně s ukončením provozu Poldi podařilo výrazně zlepšit, je kvalita ovzduší, která v minulosti silně trpěla díky kouři z komínů a dalšímu vypouštění toxických látek do ovzduší (Ticho nad Kladnem 2014: 0:03:07).

2. Teoretická část

V následující kapitole představuji klíčová teoretická východiska a koncepty, o které se ve své diplomové práci opírám. Nejprve se věnuji teorii kolektivní paměti podle Maurice Halbwachse i dalších významných sociologů zabývajících se tímto tématem a její provázaností s vizuální sociologií. Teorii kolektivní paměti poté aplikuji na koncept místa. V dalších podkapitolách se otázkou veřejného prostoru, brownfields a jejich využití.

2.1 Seznámení s kolektivní pamětí

„Kdo si pamatuje, je sice v doslovném, fyzickém smyslu jedinec, ale kdo určuje, co je pamatovatelné a také, jak to bude pamatováno, je sociální skupina“ (Burke 2006: 51). Koncept kolektivní paměti je založen na předpokladu, že lidská paměť je téměř v plném rozsahu podmíněna sociálním okolím. Když se nyní budu držet Halbwachsovy definice, individuální paměť člověka zahrnuje pouze okamžité vjemy. Všechny vzpomínky, včetně těch čistě osobních, s nimiž jsme se nikdy nikomu nesvěřili, jsou již podmíněné a formované společenským uspořádáním, v němž žijeme. Schopnost paměti se učíme skrze proces socializace – stejně jako člověk samotný je i jeho paměť neustále ovlivňována společenským celkem, v němž žije. Jak vyplývá již z Burkeho citátu otevírajícího tento odstavec, sociální skupina, případně skupiny, v nichž se pohybujeme, nás učí a svým způsobem určují, co a jakým způsobem je relevantní si pamatovat (Šubrt, Pfeiferová 2010: 13).

2.1.1 Nejdůležitější myšlenky Maurice Halbwachse

Přestože první zmínky, které by se daly považovat za dávné pre-teorie kolektivní paměti můžeme najít už u Platóna a Aristotela, nebo z novější doby zde v tomto kontextu můžeme jmenovat kolektivní vědomí Émila Durkheima, za otce zakladatele teorie kolektivní paměti bývá obecně považován francouzský sociolog a mimo jiné i Durkheimův žák Maurice Halbwachs, který v této sféře nejvýrazněji působil v průběhu první poloviny dvacátého století (Šubrt, Pfeiferová 2010: 9-13).

Halbwachs si vzpomínku definuje následovně: „Vzpomínka je do velké míry rekonstrukcí minulosti, při níž si pomáháme údaji vypůjčenými z přítomnosti a která je předpřipravena jinými rekonstrukcemi z minulých období,“ (Halbwachs 2009: 113).

Kolektivní paměť má jednu důležitou vlastnost, která ji vymezuje a ostatně i odlišuje od historie – musí být stále „živá“. Což si můžeme přeložit i jako proměnlivá. Kolektivní paměť není jednotná veličina a naše vzpomínky nejsou vytesané do kamene. Jak jsme si již výše stanovili, naše paměť je neustále utvářena naším sociálním okolím. Lze říci, že v podstatě každá sociální skupina, jíž jsme součástí, nám podsouvá „svou“ kolektivní paměť (Halbwachs 2009: 61). Určité referenční rámce jsem se v rámci primární socializace naučila od své rodiny. Jiné společně sdílíme s mou blízkou skupinou přátel složené z bývalých spolužáků z gymnázia. Jiné s ostatními studenty sociologie na Univerzitě Karlově. Jiné coby obyvatelé Kladna. Jiné v rámci národní paměti coby Češi... A těchto příkladů by zde mohlo zaznít ještě mnoho.

Sociální skupiny, s nimiž si udržujeme pouto, nám v podstatě neustále určují, co je pro nás důležité si pamatovat, a jakým pohledem na tuto událost nahlížet. Vzpomínky se však s plynoucím časem mohou měnit. Výborný vtíp řečený před lety vlivem změny společenského diskurzu (či společnosti, v níž se pohybujeme) dnes již nemusí znít vtipně. A pokud je pouto mezi jedincem a jednou konkrétní sociální skupinou přerušeno, což se v životě běžně děje, člověk začíná postupně sdílenou kolektivní paměť ztrácet a zapomínat. Kdo si například dnes pamatuje všechny kdysi „nesmrtelné“ historky a hlášky ze základní školy? Pravděpodobně ti, kteří jsou se svými bývalými spolužáky stále určitým způsobem propojeni a v kontaktu. Pokud je pro vás váš starý kolektiv dnes již v podstatě více či méně cizími lidmi, které jste kdysi dávno znali, společné vzpomínky ztrácí na významu a bez toho, aniž by si je členové sociální skupiny navzájem připomínali a udržovali, začínají pozvolna blednout (Halbwachs 2009: 61).

Kolektivní paměť však musí zůstat živá i v doslovném slova smyslu. Podle Halbwachsovy teorie nám za určitých podmínek může naše sociální okolí zprostředkovat kolektivní paměť zahrnující i události, které jsme sami neprožili. Autor toto ilustruje na příkladu, kdy mu jeho prarodiče svým vyprávěním, chováním, či třeba už jen vybavením své domácnosti, zprostředkovali „duch“ éry romantismu (Halbwachs 2009: 109). Na podobném principu fungují také média kolektivní paměti – Halbwachs zde poukazuje na různé významné historické události, které buď sám osobně na místě neprožíval, či je vůbec nezažil, leč přesto si na ně utvořil vzpomínky zprostředkované nejen skrze pamětníky, ale mimo to také například čtením novinových článků, či sledováním zpravodajství v rádiu či televizi (Halbwachs 2009: 94). Za média kolektivní paměti můžeme dále považovat třeba i hrané filmy (Řehořová někde), staré knihy v knihovně Halbwachsových prarodičů přibližující mu dobu, níž oni kdysi žili

(Halbwachs 2009: 109), či v případě mého vlastního výzkumu například dobové fotografie a vizuální materiály.

Kolektivní paměť umírá spolu s pamětníky. V momentě, kdy vymře generace, která si pamatuje určitou éru, či událost, ztrácí se ono živé osobní pouto. Bez sociální skupiny, která ji uchovává a předává dál kolektivní paměť zaniká, respektive se přetváří na historii. „Historie obecně začíná tam, kde končí tradice a rozkládá se kulturní paměť“ (Halbwachs 2009: 124). Historie je dle Halbwachse tvořena v podstatě neměnnými faktickými záznamy, k nimž člověk již nemá a ani mít nemůže tak osobní vztah jako ke konkrétním vzpomínkám vlastním či zprostředkovanými blízkou osobou. Kolektivní paměť ve své podstatě vůbec nemusí být fakticky správná, to ji však nečiní o nic méně validním konceptem (Halbwachs 2009: 124).

Když nyní postavím svůj vlastní výzkum do kontextu Halbwachsových myšlenek, můžeme říci, že sociální skupinou, jejíž kolektivní paměť vztahující se k ocelárnám Poldi chci zkoumat, jsou obyvatelé Kladna. Domnívám se, že se díky tomu, že celá tato sociální skupina žije v prostoru, jehož je bývalý průmyslový areál součástí, a přirozeně na úrovni města navazuje různé další dílčí sociální vztahy, jedná o sociální skupinu dostatečně propojenou jak mezi sebou, tak s odkazem Poldi. Fakt, že výroba byla v ocelárnách zastavena v roce 1995, nám zase napovídá, že by se ve městě stále mohlo vyskytovat poměrně velké množství pamětníků, nositelů vzpomínek na to, co Poldi pro Kladno znamenala v dobách svého největšího rozkvětu před Sametovou revolucí.

V ohledu rozsahu přetrvávání kolektivní paměti však s Halbwachsem někteří novodobější autoři polemizují. Jednak je zde patřičné uvést jméno Jana Assmanna, jehož chápání kolektivní paměti se blíže věnuji v následující podkapitole, ale například z českých akademiků zde můžeme zmínit příspěvek Miroslava Hrocha v rámci sebrané publikace *Česká paměť: Národ, dějiny a místa paměti (2014)*. Hroch považuje kolektivní paměť za součást historie a pracuje zde s konceptem historické vědomí, který považuje za termín nadřazený kolektivní paměti. Kolektivní paměť je pouze jedním z komponentů, z nichž se historické vědomí skládá, konkrétně si jej autor definuje jako "souhrn všech představ, poznatků i předsudků o minulosti" (Hroch in Šustrová a Hédlová 2014: 37).

Kolektivní paměť je dle Hrocha společenskou funkcí, jež zprostředkovává kontakt mezi historickým vědomím a požadavky dané společnosti. Kolektivní paměť aktualizuje historické

vědomí v tom smyslu, že díky kolektivní paměti jsou z širokého konceptu historického vědomí vybírány a zdůrazňovány určité složky, které mohou mít například integrační či mobilizační funkci. Kolektivní paměť tak může být využita coby mocenský nástroj například v rámci propagandy či při snaze o upevnění národní pospolitosti. Každý mocenský režim na národní úrovni větším či menším dílem ovlivňuje kolektivní paměť, a tedy i historické vědomí a určitým způsobem se pokouší o změnu narativu v tom ohledu, jaké aspekty minulosti dané společnosti budou vyzdvihovány a jaké naopak odsunuty v zapomnění, o němž se Hroch vyjadřuje jako o historickém povědomí. V případě například změny režimu či určitých dominantních hodnot v dané společnosti však mohou být „zapomenuté“ aspekty minulosti za pomoci kolektivní paměti znovu aktualizované a přenesené zpět do roviny historického vědomí. V Hrochově podání toto však není podmíněno časem, který uplynul od dané události/smrti posledních pamětníků (Hroch in Šustrová a Hédlová 2014).

Přesto ovšem autor tyto dvě dimenze, tedy paměť pamětníků a kolektivní paměť, jejíž nositelé dané události sami nezažili, rozlišuje a uvádí, že zatímco kolektivní paměť dob minulých by měla být předmětem vědního zkoumání z hlediska historie, současná kolektivní paměť spadá pod odbornost sociologie (Hroch in Šustrová a Hédlová 2014: 51).

2.1.2 Další relevantní příspěvky k tématu kolektivní paměti

Kolektivní paměti se v pozdější éře věnoval mezi dalšími například také německý sociolog a egyptolog Jan Assmann. Respektive se ve své studii *Communicative And Cultural Memory* (2013) s Halbwachsovou definicí do určité míry polemizuje. Na rozdíl od Halbwachse Assmann věří, že za určitých specifických podmínek může být kolektivní paměť zachována i po odchodu pamětníků (Assmann 2013).

Respektive, Assmann nepracuje doslova s termínem kolektivní paměť, ale tento koncept rozlišuje na paměť komunikační a kulturní. Dalo by se říct, že komunikační paměť se více přibližuje původní Halbwachsově definici. Jedná se o orální historii, paměť zahrnující spíše každodenní zážitky, která je předávána a udržována právě komunikací mezi jednotlivými aktéry. Stejně jako u Halbwachsova podání i komunikační paměť zaniká s úmrtím pamětníků, tedy obvykle po třech generacích. Druhou kategorií je paměť kulturní, pod níž spadají různé, například náboženské kulturní tradice, které v podstatě neměnné podobě předávány z generace na generaci třeba již stovky let (Assmann 2013: 126). Kulturní paměť je pak přenášena v

takzvaných paměťových figurách – pod nimiž si můžeme představit například různé signifikantní monumenty, texty a rituály, které definují kulturu dané sociální skupiny (Assmann 2013: 128).

V tomto ohledu bych se přikláněla spíše k tomu zařadit případ Poldi Kladno spíše pod komunikační paměť. Přestože se ruiny bývalého průmyslového komplexu dnes ve městě tyčí jako určitý monument, řekla bych, že se mnohem více než o nějakou předávanou tradici jedná o připomínku něčeho, co v ne až tak dávné minulosti větším či menším dílem zasahovalo do každodenního života většiny obyvatel města.

Téma mé práce se zároveň také svým způsobem nepřímo dotýká otázky vztahu Čechů k minulému režimu, které se například ve své knize *Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita* (2009) věnuje francouzská socioložka Françoise Mayer. Autorka se ve své publikaci zaměřuje především na období transformace tehdy Československé republiky ze sovětského satelitu na samostatný, demokratický stát – což je období, které vedlo k zániku Poldi Kladno.

Z výzkumu Mayer vyplývá, že česká kolektivní paměť uchovávající vzpomínky na éru komunismu je svým způsobem rozpolcená. Převládajícím diskurzem je, že se lidé snaží od veškerého spojení s minulým režimem distancovat (Mayer 2009: 10). Jednou z cest je snaha o přepsání národní paměti. Lidé si přejí zapomenout své vlastní „prohřešky“ (například členství KSČ, vlastní nečinnost a tichý souhlas v období normalizace), které by z dnešního pohledu mohlo být viděno jako kolaborace s odsuzovaným minulým režimem (Mayer 2009: 20-21). Pro situaci v České republice v porovnání s ostatními post-komunistickými zeměmi je podle Mayer velký apel na přijetí osobní odpovědnosti namísto její externalizace na různé vnější síly (Sovětský svaz, který nás okupoval atd.). Významné osobnosti, můžeme říci národní elity, u nichž byla prokázána určitá forma kolaborace s režimem (například členství v StB, podpis Anticharty) bývají za tuto část své minulosti dnes veřejně odsuzovány a u mnohých to vedlo k poškození či přímo ztrátě jejich dosavadního společenského statusu (Mayer 2009: 10-11).

Na druhé straně tu ovšem stojí vzpomínky na každodenní život za komunismu, na které spousta Čechů, ač se to někdy ze strachu z odsouzení zdráhají veřejně přiznat, ani dnes nenahlíží ve zlém světle. Pro Čechy je podle Mayer specifický silný prvek nostalgie, kdy na dobu před rokem 1989 rádi vzpomínáme spíše v apolitickém sentimentálním duchu vzpomínek na mládí než v duchu tvrdě odsuzujícím naši vlastní minulost. Autorka zde jako příklad uvádí i po

revoluci stále přetrvávající oblíbenost některých televizních seriálů či umělců, mezi něž patří Jiří Korn či Karel Gott (Mayer 2009: 258). Tuto zde zmíněnou populární filmovou, případně třeba i písňovou tvorbu, můžeme označit za média národní kolektivní paměti.

Fenomén antikomunismu, tedy striktního distancování se od komunistické minulosti na národní úrovni, jenž ve své knize popisuje Mayer, se nejvíce uplatňoval na začátku devadesátých let. Paradoxně navzdory faktu, že většina zástupců disentu, nyní myšleno ve smyslu vedoucích politických figur, jež se podílely na svržení komunistického režimu a na následném převzetí moci, před Sametovou revolucí nevystupovala s příliš ostrou antikomunistickou rétorikou – jak napovídá sám název *Sametová revoluce*, československá politická opozice tehdy upřednostňovala cestu vyjednávání vedoucího k mírovému převzetí moci před nějakými dramatickými kroky (Suk 2009: 281).

Následnou radikalizaci a antikomunistickou atmosféru v československé společnosti ve článku reagujícím na Suka vysvětluje Karel Hrubý. Je nutné vzít v úvahu, že česká národní paměť není jen paměť disentu, Hrubý uvádí, že bychom zde mohli mluvit o dvou souběžně existujících paměťových skupinách. Dosud jsme zde mluvili o paměti disentu, pak je tu však ještě to, co Hrubý nazývá paměť odporu, do níž zahrnuje také širokou skupinu občanů, jež se sice proti režimu přímo aktivně nepostavila, leč cítila s ním vnitřní nesouhlas a dalo by se říct, že proti komunistické nadvládě „bojovala“ pasivní resistencí. Tato dlouho potlačovaná zášť po Sametové revoluci vyplula na povrch a následná antikomunistická radikalizace společnosti i v politické rovině byla ovlivněna a motivována touto občanskou iniciativou (Hrubý 2010: 471).

Ovšem i přes rozkvět antikomunistického diskurzu na počátku devadesátých let i v rámci této doby existovala signifikantní mlčící část české společnosti, jež se proti starému režimu nestavěla. Lze říci, že této skupině poprvé naplno daly hlas svobodné parlamentní a komunální volby v roce 1990, v nichž obou komunistická strana obdržela sice menšinový, avšak stále dvouciferný procentuální výsledek. Výsledek, který se jevil být v rozporu s tehdejšími politickým i mediálním diskurzem hlásajícím, že Sametová revoluce svržení starého režimu ještě není u konce, leč teprve přechází do jakési druhé fáze spočívající v praktickém i morálním vypořádání se s národní komunistickou minulostí. Přestože antikomunistické nálady v české společnosti i nadále přetrvávaly a určitým způsobem přetrvávají i dnes, ty nejradikálnější tendence se po střetu s těmito volebními výsledky začaly pozvolna vytrácet (Suk 2009: 300).

S plynoucím časem se českým společenským diskurzem začaly rozléhat hlasy reprezentované například článkem Václava Bělohradského *Proč nejsem antikomunistou (2009)*, které příliš ostrý postoj vůči minulému režimu naopak odsuzují coby škodlivý prvek, který polarizuje společnost a jedná se v určitém slova smyslu o „opačnou“ totalitu. K tomuto názorovému směru mimo jiného také výrazně přispělo jisté rozčarování z reálného polistopadového vývoje (zejména pak ekonomická transformace a privatizace, což jsou některé z hlavních faktorů stojících za úpadkem Poldi Kladno). „Rétorika polarizace vede vždy a všude k návratu kultury podezírání a strachu. Fašizuje společnost“ (Bělohradský 2009).

Český antikomunismus je tedy navzdory prvotním předpokladům nejednoznačným konceptem, jež je v kolektivní paměti jednotlivých specifických sociálních skupin definován i definován rozličnými způsoby. „Antikomunismus je tedy jev vícevrstevný a ve své společenské funkci víceznačný. Každá vrstva má jinou motivační základnu a sleduje jiný cíl. Sahá od vědecké kritiky teoretických kořenů bolševismu až po požadavek zúčtování s odpovědnými komunistickými činiteli. Je v něm obsažen odpor racionální i emocionální, nejednou se tyto složky překrývají“ (Hrubý 2010: 476).

Ovšem pokud chceme vztah Čechů ke komunismu posoudit na základě celonárodních průzkumů veřejného mínění, můžeme zkonstatovat, že i po více než třiceti letech od Sametové revoluce je změna režimu českou společností hodnocena převážně kladně. V průběhu devadesátých let zde byl patrný nárůst nespokojenosti s reálnou podobou nových poměrů v zemi, jež se však přibližně rokem 1998 zlomil a od té doby má index spokojenosti české společnosti s polistopadovými poměry v rámci určitých malých výkyvů spíše konstantní rostoucí tendenci (Červenka 2019: 4), jež se svým způsobem projevila například v posledních parlamentních volbách, kdy se KSČM poprvé nedostala do sněmovny.

Jak jsem již uvedla, vycházím z předpokladu, že Poldi Kladno v kladenské kolektivní paměti představuje spíše apolitický prvek každodennosti, tudíž očekávám, že by se ve způsobu, jakým lidé na Poldi vzpomínají, mohl Mayer zmíněný prvek nostalgie projevit. Zároveň se však o vztah lidí k minulému režimu a jejich názorům na polistopadový vývoj můžeme během výzkumu otřít v části rozhovoru či dotazníku, která se bude zabývat úpadkem oceláren.

2.2 Vizuální složka paměti

Podstata lidského vzpomínání a kolektivní paměti je silně vázána ke své vizuální složce, na čemž z části stavím metodologii svého výzkumu, a proto se nyní v této části mé práce věnuji propojení kolektivní paměti a vizuální sociologie.

Francesca Cappelletto považuje vizualizaci za jeden z mechanismů tvorby paměti. „Vizuál funguje jako most mezi žitou realitou (vzpomínkou) a příběhem (reevokace), mezi individuální autobiografickou zkušeností a způsobem, jakým ji skupina zpracovala, tj. historická reprezentace. Obrazy, které si lidé vytvořili, když poslouchali „příběh“, nahrazují přímou zkušenost a samy jsou součástí emocionální paměti,“ (Cappelletto 2003: 255).

Autorka se vztahu vizualizace s verbalizací v paměťových narativech věnovala v rámci výzkumu, kdy prováděla rozhovory s přeživšími pocházejícími ze tří toskánských vesnic, jež byly v průběhu druhé světové války vyvražděny nacisty. Během zkoumání procesu memorizace u této komunity pozorovala, že velká část respondentů vzpomíná na onu osudnou událost pomocí obrazů – *event-images*. Lidé měli jednotlivé události ve své paměti spojené s konkrétními obrazy míst, během svého vyprávění kladli velký důraz na vizuální stránku a například na vlastní žádost provázeli autorku po městě, aby si popisované události dokázala sama lépe představit. Cappelletto také pozorovala určité klíčové události a místa, které se ve vzpomínání místních (včetně těch, kteří inkriminované události nebyli ani osobně přítomni) vždy objevuje, což značí přechod od autobiografické ke kolektivní paměti sdílené celou komunitou. Mnoho respondentů metodiku svého procesu vzpomínání popisovalo skrze přirovnání k před očima jim běžícímu filmu či k obrazovým zábleskům. „Svědci říkají, že „vidět očima“ nebo „dívat se na obraz“ znamená cítit pocity, které jsou spojeny s minulou zkušeností. Sdíleny jsou obrazy, které jsou popsány slovně a na základě vizuálních podnětů, které se zdají být stále aktivní“ (Cappelletto 2003: 253). Autorka ve své studii také poukazuje na skutečnost, že vizuální složka kolektivní paměti se stává ještě více signifikantní, pokud se jedná o paměť emocionální (v tomto konkrétním případě jde o určité kolektivní trauma, ale emocionální paměť jako taková samozřejmě může zahrnovat i naopak pozitivní vzpomínky) (Cappelletto 2003: 256).

Cappelletto proces organizování vědomí, který jinak nazýváme vizuální paměť považuje za obousměrnou operaci. Rozlišuje zde koncepty *memory image* – tedy vzpomínkových obrazů, o

nichž mluvíme v případě, kdy je vizuální obraz prochnut určitým emocionálním podtónem a stává se tak pro daného člověka či sociální skupinu symbolem dané vzpomínky. Opačným případem je *imaginary memory* – která vzniká v momentě, kdy si i lidé, kteří nebyli na daném místě přítomni, pod vlivem opakovaného vyprávění či například obrazy zprostředkovanými médii kolektivní paměti dokáží vizuálně vybavit včetně emocionálního prožitku, jako by se jednalo o jejich vlastní vzpomínku (Capelletto 2003: 254).

Tímto fenoménem se mezi dalšími autory zabývá například Harald Welzer s kolektivem, který ve své knize *Můj děda nebyl nácek: nacismus a holocaust v rodinné paměti* mimo jiného pojednává i o tom, jaký vliv mají média kolektivní paměti na mladší generace Němců, kteří nemají žádné primární vzpomínky na holocaust a éru nacistického Německa. Mnoho respondentů během výzkumu uvedlo, že k tvorbě jejich paměťového obrazu na období nacismu významně přispěla vizuální média, mezi něž se v tomto případě řadí hraná filmová zpracování jako například *Schindlerův seznam*, které po obrazové a emocionální stránce doplňují respondentovo povědomí o dané době a událostech, jež jinak znají například z vyprávění rodinných příslušníků či dalších pamětníků (Welzer a kol. 2010: 102-106).

Ze současných výzkumů provedených s akcentem na vizuální stránku kolektivní paměti v českém prostředí si zde můžeme uvést studii *Facing the Past, Talking the Future. The Role of Collective Memory in the Ethnic, Cultural, and Historical Borderland* (2019), kterou v rámci města Teplice provedla Ludmiła Władyniak. Władyniak na případu Teplic studuje komunitu lidí žijící v česko-německém pohraničí, utváření lokální kolektivní paměti, v níž se snaží identifikovat podstatné prvky a události. Władyniak se při svém výkladu kolektivní paměti přiklání spíše k myšlenkám Jana Assmanna, tedy rozlišuje institucionalizovanou kulturní paměť a interaktivní, komunikativní paměť. Vizuální materiály (jako třeba fotografie) připomínající epochu či událost, kterou si daná sociální skupina stále uchovává v „živé“ (komunikativní) paměti autorka považuje za tak zvané dokumenty paměti, skrze něž je paměť aktualizována. (Władyniak 2019: 182). Vizuální objekty reprezentace (jinak je můžeme nazývat například také jako vizuální texty paměti) jsou jedním z nejmocnějších prostředků paměti. Fotografie v lidském uvažování často hrají roli určitého důkazu – vizuální reprezentace jim napomáhá vzít v potaz skutečnost, že daná událost skutečně proběhla. Také pro mnoho lidí mohou představovat symbolické vlastnictví již zašlé minulosti (Władyniak 2019: 186).

Wladyniak zde také rozebírá fenomén *předporozumění*, kterým se více zabývá například i další český sociolog Čeněk Pýcha. Fotografie sdílené například na sociálních sítích či třeba významné momenty a místa standardně vizualizovaná v muzeích, historických knihách nebo v rámci zpravodajství mohou na lidi tento vizuální obsah konzumující mít signifikantní vliv v tom smyslu, že o daném místě/události předem vytvoří komplexní představu, aniž by tomu byli osobně přítomni. Toto získané předporozumění, můžeme říci předem získaná zkušenost pak ovlivňuje jejich chování v případě, že se dané místo spjaté s kolektivní pamětí rozhodnou později sami navštívit (například již díky tomuto procesu mají do určité míry předem určené, jaká symboly jim přijde důležité na daném místě vidět a případně také fotograficky zaznamenat (Pýcha 2018: 40).

2.3 Paměť a místo

„Neexistuje tedy kolektivní paměť, která by nebyla ukotvena v prostorovém rámci. Avšak prostor sám je skutečnost, která trvá. Naše dojmy se rychle střídají, nic v našem duchu nezůstává a tomu, že si dokážeme vybavit minulost, nelze rozumět jinak, než že se skutečně uchovává v materiálním prostředí, které nás obklopuje,“ (Halbwachs 2009: 200).

Prostor, respektive místo, bývá vnímán jako jeden z klíčových komponentů kolektivní paměti. Obyvatele Kladna můžeme považovat za vzájemně propojenou sociální skupinu, protože spolu její členové sdílejí tentýž prostor, z čehož vychází sociální vztahy a pocit jednotnosti. Právě blízkost v prostoru podle Halbwachse činí z obyvatel města či městské čtvrti společenství, které má navzdory tomu, že přirozeně ne všichni místní obyvatelé navzájem znají, určitou sdílenou složku, která všechny její členy spojuje (Halbwachs 2009: 1994).

Jedním z významných tímto tématem se zabývajících akademiků, který přímo definoval koncept místo paměti, je opět francouzský sociolog Pierre Nora. Nora se zabývá zrychlením historie – poukazuje na fakt, že dnešní moderní doba je zrychlená, dochází k informační přesycenosti a vliv tradičních institucí předávajících kolektivní paměť dalším generacím, mezi něž patří například církev či škola, čím dál více oslabuje. Lidská společnost se tuto ztrátu paměti snaží vynahradiť skrze vytváření tak zvaných míst paměti (Nora 2010: 46).

Jako místo paměti můžeme chápat vskutku ledacos, avšak dané místo, objekt, nebo třeba tradice musí alespoň v určitém poměru zahrnovat materiální, symbolickou a funkční složku. Místem

paměti může být například archiv, tedy funkční místo v materiálním slova smyslu, ale pouze za předpokladu, že si tento konkrétní archiv a předměty v něm uložené uchovávají i jistý symbolický význam. Protikladem může být například rituál minuty mlčení, která však zároveň může být chápána jako materiální fragment času, jehož funkcí je připomenutí si například památky zemřelých. Lidská společnost si svá místa paměti sama tvoří – základem existence takového místa paměti tedy musí být vůle společnosti, či sociální skupiny k paměti (Nora 2010: 56).

Co můžeme podle Norova vzoru označit coby místa paměti ve vztahu k Poldi Kladno? Může to být například už jen samotný areál bývalých oceláren, který se potenciálnímu nebezpečí ze strany rozpadajících se budov a s ním spojenými zákazy vstupu navzdory dodnes stává místem, které obyvatelé Kladna rádi navštěvují a vzpomínají, ať už nějakých urbexových výprav či samostatných procházek, nebo i oficiální cestou skrze zde sporadicky konané kulturní akce slavnou historii Poldi Kladno připomínající (Ticho nad Kladnem 2012: 0:19:24). Za další místa paměti s Poldi spojená můžeme pokládat například četné knihy, které o tomto průmyslovém podniku vyšly, či expozici Poldi věnovanou ve Sládečkově vlastivědném muzeu v Kladně.

Na Norovu ideu míst paměti mezi současnými autory navazuje například Čeněk Pýcha ve svém článku *Místa paměti v digitálním prostředí* (2018). Pýcha se svém výzkumu snaží dokázat, že místa paměti v dnešní době neexistují pouze ve fyzickém slova smyslu, ale že také zanechávají významnou virtuální stopu, která v určitých případech dokonce převádí typicky národní význam kolektivní paměti do internacionální roviny díky vzniku intermediálních vazeb (Pýcha 2018: 34). Pýcha se ve své studii skrze analýzu vybraných nových médií, pokouší identifikovat významná místa české paměti a emoce, které vyvolávají v návštěvnicích. Internetová média, jež Pýcha ke své analýze používá, jsou *TripAdvisor*, *Google Maps*, *Instagram* a *Pinterest*, tedy internetové stránky/sociální sítě, jejichž významnou součástí tvoří uživateli nahrané fotografie. Zde opět můžeme pozorovat propojenost kolektivní paměti a vizuální sociologie. Kromě vizuálních materiálů Pýcha také podrobuje analýze uživatelské popisky a komentáře (Pýcha 2018: 35-36).

Ve své analýze sociálních médií autor dochází k následujícím závěrům. Virtuální platformy mezi místy paměti popularizují místa mezinárodního historického významu (často spojené s určitým emocionálně silným traumatem), mezi něž se řadí například památníky Tereziín a Lidice, či jiná místa paměti, která jsou například fotogenická, a tedy ladí s trendy, které tyto

virtuální platformy z větší či menší míry založené na sdílení uživatelských fotografií udávají. Pýcha dále přichází se zjištěním, že fotografie uživateli zachycené na místech paměti často dodržují určitou specifickou formu. V tomto ohledu se na sociálních médiích objevuje méně fotografií stylizovaných v osobním duchu (například rodina pózující vedle památníku), ale lidé se na místech paměti často snaží zachytit právě ono místo jako také, což z nich (ještě mnohem více umocněno textovými recenzemi a popisky jejich fotografie doprovázející) v podstatě činí vypravěče přenášející kolektivní paměť spojenou s oním místem dál skrze virtuální média (Pýcha 2018: 37-39).

Termín *places of memory*, tedy místa paměti blíže ke konceptu veřejného prostoru vztahuje Marc Augé. Augé ve svém díle *Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity* (1995) rozlišuje veřejný prostor do dvou kategorií, jimiž jsou místa a ne-místa. Ne-místa jsou v autorově definici prostory, kterými člověk existující ve veřejném prostoru prochází, ale nepojí ho k nim z antropologického hlediska žádný bližší vztah (typicky například hotelové pokoje či dopravní prostředky). Naproti tomu místa v sobě v Augého podání uchovávají pro člověka v nich se vyskytujícího nezanedbatelnou osobní či historickou signifikanci, která je určitým způsobem spjata s jeho vlastní identitou (Augé 1995: 77-78).

Mezi současnými autory však někdy zaznívá vůči konceptu ne-míst, jak jej pojal Augé určitá kritika, o níž pojednává například Reet Hiiemäe ve svém článku *Non-places as sacred places: Conflict, contradiction, or adaptation* (2019). Augého kategorizace ne-místa a „opravdová“ antropologická místa je dle některých názorů příliš striktní. Hiiemäe zastává názor, že na pomezí mezi místy a ne-místy existuje vícero hybridních forem, a že i v Augého popisu typická ne-místa se mohou pro určitého jedince či skupinu stát (i když třeba jen dočasně) místy. Například typicky anonymní veřejný prostor, jakým je nádraží, se pro člověka, který zde poprvé potká svou budoucí ženu, může stát místem, k němuž začne chovat silný citový vztah. Nebo například v prostoru ne-místa, jímž je silnice, může existovat úsek, na němž došlo k autonehodě, při které někdo přišel o život, a pro jeho pozůstalé se pak tato část silnice stává místem, protože pro ně nabývá určité osobní signifikance (Hiiemäe 2019: 15-16).

Chátrající areál Poldi Kladno sice dnes již v podstatě pozbyl své původní využití, avšak v paměti kladenských obyvatel si stále uchovává pevnou pozici, což z něj podle Augého definice činí místo, nebo-li místo paměti. Toto je velmi dobře patrné například z rozhovoru s historičkou umění Radoslavou Schmelzovou, který poskytla v rámci dokumentu České televize *Ticho nad*

Kladnem: „Ten areál působil jako taková jako... jak to popsat... jako takové jako opuštěné město, abych to popsala ilustrativně Julese Vernea. Tam bylo prostě všechno tak jako nasycené tou nostalgií toho průmyslu a pokud člověk zná to město, tak věděl, že to je něco, co souvisí vlastně tady s identitou těch lidí. Jestliže tady byl tedy nějaký sociální propad, tak to ještě neznamená, že ti lidi tu huť přestali mít rádi, nebo že s tím přestali být okamžitě spjati,“ (Ticho nad Kladnem 2012: 24:00).

Spojení prostoru města a paměti se ve své knize *Paměť míst: Kulturní sociologie vzpomínání* (2017) se dále věnuje například Csaba Szaló. Szaló v jedné z kapitol pracuje s pojmem infrastruktury podporující vzpomínání. V detailnější definici se jedná o sociální a kulturní infrastruktury, které na úrovni města umožňují, ulehčují, případně usměřňují náš vztah k minulosti. Infrastrukturami podporujícími vzpomínání mohou být stavby pro tento účel vybudované jako například muzea či morové sloupy, ale stejnou měrou také stavby, jejichž primární účel byl zcela jiný, zde autor zmiňuje například staré funkcionalistické stavby jako třeba vily, sportovní stadiony, úřední domy, či fabriky (mezi něž bychom mohli zařadit areál Poldi) (Szaló 2017: 129-130).

Jedním z klíčových konceptů, které autor ve své knize představuje, je aktualizace stop minulosti. „Vzpomínání a náš vztah k minulosti není čistě o zachovávání, archivaci znaků přítomnosti, nýbrž o jejich aktualizaci,“ (Szaló 2017: 65). Z praktického hlediska Szaló tímto říká, že znaky (tedy například stavby či předměty), které se váží k našim vzpomínkám, vůbec nemusí zůstat zakonzervované přesně v té podobě, v jaké si je uchováváme v paměti. Autor ve svém pojednání podporuje znovuvyužití nepoužívaných staveb za zcela novým účelem jako například přebudování prostor staré slévárny v galerii a zároveň věří, že tím, že se skrze tuto přestavbu, která vdechne starým budovám nový život, nemusí nutně vytratit jejich symbolická hodnota pro naši paměť (Szaló 2017: 130).

2.4 Veřejný prostor v sociologii

Veřejný prostor je jevem, který se vytváří v průsečíku mnoha faktorů spadajících pod odbornost širokého spektra vědních oborů, z nichž si zde můžeme vyjmenovat například sociologii, politologii, filozofii, urbanistiku či architekturu (Umlauf 2017: 163). Jak uvádí mezi jinými například Pospěch (2013), díky širokému interdisciplinárnímu rozsahu tohoto konceptu, si jej lze definovat různými způsoby podle toho, jaké z faktorů tvořících veřejný prostor jsou pro danou vědeckou disciplínu podstatné.

Avšak pokud se nyní sociologického přístupu, je nutné veřejný prostor nevnímat pouze z místního hlediska veřejných prostranství, objektů, ploch a komunikací, ale také coby nehmotnou, sociálně a kulturně vytvářenou instituci. Veřejný prostor s sebou přináší rozmanitá vymezení sociokulturních funkcí. Vznikají zde aktuální, s prožitkem spjatá společenství a samotná existence veřejného prostoru je nezbytná pro soužití mezi lidmi v moderní společnosti (Matějů 2003: 226).

Veřejný prostor si ze sociologického hlediska můžeme definovat na základě následujících kritérií: „Ze sociologického hlediska je neobyčejně závažná skutečnost, že veřejné prostory (ať posvátné, či profánní) a veřejné instituce a činnosti: (1) jsou koncentrovány kolem určitých kulturních významů a hodnot, (2) jsou spjaty se symbolikou míst a dějů, (3) vytvářejí ničím jiným nenahraditelné socializační prostředí, (4) plní důležitou sociálně integrační roli, (5) jsou prostředím pro setkávání lidí a jejich projevy, interakci a komunikaci, (6) umožňují prezentaci individuálních či skupinových výkonů, interakci a komunikaci a utváření a prosazování (slovy P. Sontagové) nové senzibility – citlivosti a vnímavosti,“ (Matějů 2003: 227).

Například Pospěch ovšem na veřejný prostor sociologicky nahlíží z poněkud pragmatičtějšího hlediska definuje sis jej „jako takový prostor, do nějž mají všichni za normálních okolností zákonný přístup,“ (Pospěch 2013: 77). Toto pak vyžaduje, aby byl prostor, který pokládáme za veřejný, regulován určitou formou vnitřních i vnějších mechanismů (Pospěch ROK: 76). Sivák pak rozlišuje ještě prostor polosoukromý, jenž vzniká za situace, kdy je veřejný prostor roztržštěn a určitou jeho část začne po domluvě s veřejnou správou nějaká osoba či organizace využívat primárně ke svým soukromým účelům (Sivák a kol. 2020: 11). Současnou podobu areálu Poldi Kladno bych podle Siváka definovala právě jako polosoukromý prostor vzhledem k tomu, že dnes jsou některé části areálu technicky přístupné veřejnosti, ale zároveň se zde nachází také několik menších oplocených jednotek, kde operují soukromé firmy.

Veřejný prostor je již od dob antiky koncept pevně spjatý s prostředím města (Umlauf 2017: 176). Když se nyní krátce vrátím k předchozí podkapitole Paměť a místo, po vzoru Augého můžeme pod termín městský veřejný prostor zařadit jak místa, tak ne-místa (Sivák a kol. 2020: 10) a na základě myšlenek Csaby Szaló můžeme městský veřejný prostor v podstatě považovat za určitým způsobem specifické místo paměti (Szaló 2017). Společně sdílený veřejný prostor ze socio-kulturního hlediska působí na městské obyvatele a je jedním z faktorů, který napomáhá jednotlivcům získat pocit sounáležitosti s ostatními městskými obyvateli a začít vnímat sami sebe jako součást sociální skupiny propojené právě sdíleným prostředím, nebo od něj se

částečně odvíjející sdílenou mentalitou. „... dochází zde sice k určitému intenzivnějšímu poměšťování, tedy ke zvýšené koncentraci a situování mysli lidí, činností, dějů, kontaktů a mezilidských vztahů do městského prostředí, ne však vždy reprezentovaných městským veřejným prostorem. Silnější identifikaci s městem lze u obyvatel těchto měst označit i za určitou obranu vůči vnějším vlivům,“ (Matějů 2003: 227).

Podle Pospěcha uživatele určitého konkrétního veřejného prostoru spojuje také společná zásoba vědění, nebo můžeme říci sdílené zkušenosti. Abychom se mohli stát kompetentními uživateli obchodu s potravinami, fotbalového stadionu nebo kostela, musíme se naučit významům těchto míst a pravidlům jednání, která se k nim vážou. Totéž platí i pro městský veřejný prostor: abychom se stali jeho kompetentními uživateli, musíme ovládat zásobu vědění, která se k němu váže. Lyn Lofland [1973: 102] označuje tento proces jako prostorovou socializaci (*locational socialization*),“ (Pospěch 2013: 91).

V případě Poldi Kladno se paradoxně jedná o veřejný prostor, který je svým způsobem mimo obvyklou formální sociální kontrolu. Areál v podstatě není nijak hlídán (oficiální zákaz vstupu je v realitě vnímán spíše symbolicky a není příliš silově vynucován), a proto láká různorodé skupiny lidí, od zlodějů kovů, uživatelů drog, sprejerů či vandalů po fotografy, lidi venčící psy a zamilované páry. Přestože se chátrající areál Poldi nachází v podstatě v srdci města, zdá se, jako by metaforicky již nebyl jeho součástí (Gibas 2008: 12).

To, že je tato Pospěchem popisovaná sdílená zkušenost jistým způsobem analogicky provázaná s konceptem kolektivní paměti naznačuje například používán shodných termínů jako obrazy či reprezentace (daného veřejného prostoru ve společné zásobě vědění obyvatel města). Zde si můžeme uvést příklad: Určitá městská část či ulice je mezi jeho obyvateli považována za nebezpečný prostor navzdory tomu, že z faktického hlediska se zde za posledních několik let počet spáchaných trestných činů nikterak nevymyká statistikám. Tato špatná pověst však danému místu připadla například na základě předchozích zkušeností, které se zapsaly do kolektivní paměti obyvatel města, a danému místu pak byl v rámci jejich sdílených zkušeností přiřknut obraz nebezpečí, jež jej navzdory faktům pronásleduje dodnes. „Existuje řada případů, kdy určitá část města získala reputaci (sdílený význam), která však již neodpovídá skutečnosti. Důvodem je, že na utváření a proměnách těchto významů participuje řada různých aktérů: média, veřejnost, rodiče (kteří svým dětem zakazují oblast navštěvovat), realitní agentury a další. Význam místa proto začíná žít svým vlastním životem, pro nějž jsou ekonomické a politické faktory pouze jedněmi z mnoha,“ (Pospěch 2013: 92).

2.5 Brownfields jako součást veřejného prostoru

„Brownfield je nemovitost (pozemek, objekt, areál), která je nedostatečně využívána, zanedbaná a může být i kontaminovaná. Vzniká jako pozůstatek průmyslové, zemědělské, rezidenční, vojenské či jiné aktivity. Brownfield nelze vhodně a efektivně využívat, aniž by proběhl proces jeho regenerace,“ (Doleželová 2015: 6).

Brownfields pak bývají dále děleny do subkategorií podle jejich původního účelu, protože ke každému typu znehodnoceného objektu či prostoru se váží určitá konkrétní specifika, ale ve své práci se primárně soustředím na kategorii brownfieldů, pod níž spadá Poldi Kladno, tedy slovy Kadeřábkové nevyužívané průmyslové zóny v urbanizovaném území (Kadeřábková 2009: 6). Vznik těchto průmyslových brownfields je v rámci České republiky stejně jako v případě Poldi Kladno jevem typickým pro devadesátá léta, kdy s novým politickým režimem přišla mimo jiné i zásadní změna orientace českého průmyslu od těžké průmyslové výroby k lehčí produkci zahrnující například spotřební zboží, automobily, či informační a komunikační technologie (Kadeřábková 2009: 6). Prudké změny v poptávce, náhlý nástup konkurence poté, co se České republice znovu otevřel přístup na svobodný světový trh, či třeba radikální technologické změny patří mezi faktory, které během období ekonomické transformace stály za rychlým kolapsem mnoha zdejších průmyslových uskupení s dlouholetou tradicí. „Můžeme tedy shrnout, že brownfields vznikají jako důsledek reakce trhu na restrukturalizační tlaky ve společnosti, jejichž řešení soukromý sektor sám nezvládne,“ (Kadeřábková 2009: 60).

Nemovitosti a pozemky označované jako brownfields bývají typicky charakterizována prostřednictvím následujících aspektů: nepřehledné majetkoprávní vztahy, přítomnost zdevastovaných výrobních i jiných budov a případně také ekologické zátěže zahrnující například kontaminaci půdy či povrchových a podzemních vod cizorodými a v mnoha případech také toxickými látkami (Kadeřábková 2009: 4) – a jak jsme si stanovili v první kapitole této práce, situace Poldi Kladno naplňuje v podstatě všechny tyto předpoklady.

Výskyt brownfieldů může mít pro danou oblast řadu negativních dopadů například z faktorů ekonomických (daňové příjmy, ceny a investice do nemovitostí), sociálních (nezaměstnanost, příjmy obyvatelstva, kriminalita, sociální degradace), environmentálních (ekologické zátěže, další zábery půdy v okolí města) a urbánních (nevyužité plochy uvnitř měst, tlak na suburbanizaci s nároky na osobní dopravu, negativní dopady na okolní nemovitosti) (Doleželová 2015: 8). Ovšem navzdory mnoha nevýhodám, které brownfieldy dané lokalitě přináší, bývá v některých případech cesta k jejich revitalizaci poměrně komplikovaná

především z ekonomických důvodů. Brownfields, které jsou ve vážném stádiu úpadku, vyžadují vysoké iniciační finanční náklady, což tyto projekty činí méně atraktivní pro potenciální investory, kteří tak obvykle místo regenerací ekologicky zatížených areálů v dezolátním stavu upřednostňují stavby „na zelené louce“ (Kadeřábková 2009: 1).

K úspěšnému řešení problému brownfields je nutná aktivizace a koordinace širokého okruhu aktérů (jako například zástupců obce, odborníků, soukromých investorů, veřejných orgánů a širší veřejnosti) disponujících potřebnými zdroji (finančními, informačními, sociálními kontakty atd.). Klíčovou roli v tomto procesu hrají také následující faktory: poloha, enviromenální hlediska (ekologická zátěž), potenciál budoucího využití, majetkové vztahy, existence infrastruktury, očekávaná návratnost investice, zdroje financování, pokrytí nákladů, regulace, schopnost řídit rizika a vztahu obce a jejích občanů k danému brownfieldu (Kadeřábková 2009: 72).

2.5.1 Regenerační a mitigační projekty v ČR

Z obecného hlediska lze projekty regenerace brownfields rozdělit do dvou tříd na komplexní a individuální podle toho, v jak velkém významu zasáhnou své okolí. „Komplexní projekty regenerace brownfieldů vytvářející nové městské čtvrti. Velký rozsah regenerovaných ploch vyžaduje zároveň vytvoření nové městské struktury. Komplexní projekty v centrálních částech měst mají strategický charakter. Individuální „bodové“ projekty regenerace v bývalých průmyslových městských čtvrtích, přestavby a dostavby uvnitř stávající zástavby. Při větším počtu individuálních bodových projektů může dojít ke strukturální proměně celých městských částí,“ (Doleželová 2015: 90).

Pro Českou republiku je pak typická organizace regeneračních projektů především na individuální úrovni. Doleželová předestírá názor, že například v porovnání se zahraničím České republiky v otázce vypořádání se s brownfields poněkud chybí vize a angažovanost ze strany veřejného sektoru. Projekty regenerace brownfieldů místo úřadů státní či lokální správy ve většině případů iniciují a řídí soukromí investoři. Na příkladu hlavního města Prahy autorka ukazuje, že ve strategických a územně plánovacích dokumentech chybí jednoznačná definice cílů a limitů pro rozvoj velkých centrálních přestavbových ploch. Součinnost městské správy v otázce regenerace brownfieldových oblastí tedy v podstatě spočívá jen v jednání se soukromými investory, kteří sami iniciativně přijdou s určitým plánem, který jim pak potřebné veřejné instituce schválí (či neschválí). Tento pasivní přístup však zpravidla řeší jen situaci

investičně atraktivních brownfieldů a objekty, jejichž regenerace by byla více finančně náročná či dokonce ztrátová, končí přehlíženy (Doleželová 2015: 91).

Pro regeneraci starých průmyslových zón a objektů jsou v rámci České republiky nejčastěji využívány projekty spočívající v sanaci, rekonstrukci, případně dostavbě či konverzi objektů a následného využití tohoto zrenovovaného veřejného prostoru například opět pro proces výroby a služeb (průmysl, logistika, maloobchod), pro tržní bydlení, administrativu, nebo také coby muzea a jiné stavby občanské vybavenosti (Doleželová 2015: 90).

V případě, že důvodů finančních, správních či jakýchkoliv jiných za současných podmínek není možné provést regeneraci daného brownfieldu, je zde ovšem majitele daného pozemku či veřejnou správu situaci řešit alespoň za pomoci mitigačních opatření. „Mitigační opatření mají za cíl v co největší míře snížit negativní dopady brownfields na okolí, a to za co nejnižší cenu. Při jejich aplikaci tedy nedosáhneme kompletního re-developmentu lokality,“ (Endel a Peterová 2012: 19). Mitigační opatření se dále dělí na měkká a tvrdá. V případě měkkých opatření se jedná o aktivity, které podobu daného brownfieldu přímo neovlivňují. Do této kategorie spadají činnosti, jejichž hlavním cílem je zavést veřejnou diskuzi a zvýšit povědomí o problematice lokality mezi místní veřejností, jako například pořádání různých vzdělávacích přednášek, diskuzních besed, psaní článků do regionálního tisku či roznos informačních letáků. Tvrdá mitigační opatření naproti tomu přímo ovlivňují podobu daného brownfieldu a jeho dopady na okolí (Endel a Peterová 2012: 19).

Jak autoři nadnáší, zavedení opatření, které umožní alespoň částečné využití objektu, je lepší, než využití žádné. Žádaným cílem by v tomto případě mělo být uvést areál do takového stavu, aby byl bezpečný z hlediska nejen životního prostředí, ale i potenciálních návštěvníků, protože pokud se podaří nějakým způsobem otevřít prostředí brownfieldu místním lidem, výsledným efektem může být zvýšená občanská angažovanost v této záležitosti či alespoň sociální kontrola nad místem do určité míry zabraňující jeho dalšímu znehodnocování. Mitigační opatření si můžeme rozdělit na opatření dlouhodobého a krátkodobého charakteru. V případě dlouhodobých opatření se typicky jedná o určité dílčí přestavby objektu, které jej činí bezpečnějším, případně z návštěvnického hlediska lákavějším místem (jako například demolice chátrajících nebezpečných objektů, dobudování či úprava dopravní infrastruktury, ozelenění lokality či návrhy sociálních programů podporujících procesy regenerace). Krátkodobá opatření obecně zahrnují programy umožňující částečné nebo dočasné využití objektu (Endel a Peterová 2012: 20).

Když si zde nyní vyjmenujeme pár konkrétních návrhů mitigačních opatření, které obvykle bývají pro lokalitu brownfieldu prospěšné, můžeme zde například uvažovat o umožnění pronájmu stěn dané industriální budovy coby reklamní plochy pro výlep billboardů – tímto způsobem si brownfield může de facto vydělat i na nějakou rozsáhlejší rekonstrukci. V minulém odstavci jsme si zmiňovali mezi příklady opatření mimo jiné i vysazení zeleně či vybudování dopravní infrastruktury). Tohoto lze po vzoru case study z Prahy-Hloubětína využít například k vybudování cyklostezky či po vzoru zahraničního případu brownfieldu Riverside Mill v USA zelené vycházkové trasy proplétající se skrze bývalé industriální území. Pozůstatky starých průmyslových budov mohou sloužit jako atrakce pro místní a turisty a celý nápad lze spojit také například s umístěním informačních tabulí pojednávajících o slavné historii daného místa, což obnovuje jeho obraz v rámci lokální kolektivní paměti. Dalším populárním mitigačním využitím brownfieldů je také jejich pronájem například zájmovým skupinám například coby prostor pro pořádání kulturních akcí. Tímto způsobem lze dosáhnout zvýšení prestiže objektu, což po vzoru berlínské Backfabrik může spustit zájem developerů, kteří se začnou mít zájem na jeho rekonstrukci, či finance potřebné k rekonstrukci objektu či prostředí mohou do projektu jako v případě slovenské historické zastávky Žilina-Záriečie nakonec přinést sami umělci (Endel a Peterová 2012: 20-23).

Jak si na základě této kapitoly lze odvodit, pro chátrající industriální areály, mezi něž se řadí i Poldi Kladno, jde najít mnoho způsobů využití vedoucích buď k jejich plné regeneraci či alespoň mitigaci nežádoucích vlivů na okolí. Některé typy těchto projektů jako například přebudování areálu na muzeum, historizující naučnou stezku či prostor pro pořádání kulturních akcí (které také mohou mít v určitých případech historizující tón) svým způsobem přímo vycházejí z konceptu kolektivní paměti a snahy o její udržování mezi místní komunitou.

2.6 Specifický význam brownfieldu Poldi pro Kladno

Dnes z části chátrající areál oceláren Poldi může být díky své dlouhé tradici vidět coby připomínku hned dvou významných revolucí, které se odehrály s koncem devatenáctého a dvacátého století. V prvním případě se jedná o průmyslovou revoluci a rozmach éry industrializace v tehdejší Rakousku-Uhersku a v tom druhém lze upadající průmyslový brownfield vnímat jako určitý odkaz revoluce Sametové, jež zapříčinila konec minulého režimu a přechod ze socialistického hospodaření ke kapitalismu (Gibas 2008).

Je známým faktem, že orientace na těžký průmysl a jeho propagace byla jedním z pilířů minulého režimu. Díky fungování Poldiny hutě a pro město taktéž charakteristické uhelné těžbě se městu v tomto období dostávalo různých privilegií. Byl zájem z Kladna vytvořit místo atraktivní pro novou pracovní sílu, tudíž zde bylo silně podporováno například rozšiřování městské zástavby či kvalita bydlení a služeb. Obecně lze říci, že se Kladno těšilo nadprůměrným životním podmínkám i platům (Perron a Vajdová 2006: 5). Kladno bylo v rámci komunistické propagandy vždy hrdě prezentováno jako černo-rudé město (ve smyslu uhlí a ocel). Z tohoto pohledu město pravděpodobně nejvíce proslavil Antonín Zápotocký, zákolanský rodák a československý prezident, ve svém známém románu *Rudá záře nad Kladnem*. Fyzickou rudou záři, jež vznikala při odpichu vysokých pecí v Poldi, zde Zápotocký metaforicky přirovnává k zářivé komunistické ideologii, která se při práci rozlévá do dělnických duší (Gibas 2008: 10).

Na ocelárny Poldi byl upřen zájem veřejnosti také během samotného průběhu listopadové Sametové revoluce. Postoj fabriky zaměstnávající v roce 1989 více než 20 tisíc lidí, navíc představující v určitém smyslu privilegovanou komunistickou baštu, mohla hrát velkou symbolickou roli během plánované generální stávky v pondělí 27. listopadu. Odbojové hnutí v Poldi Kladno se oproti jiným fabrikám v rámci tehdejšího Československa neprojevovalo příliš iniciativně. Z iniciativy vedené především Martinem Peroutkou se Poldi do generální stávky sice částečně zapojila, avšak zúčastnilo se jí pouze 6 tisíc zaměstnanců a probíhala spíše na bázi individuálního rozhodnutí pracovníků, než že by šlo o jednotnou, centrálně organizovanou akci (Perron a Vajdová 2006: 7).

Na druhou stranu se však po revoluci začaly pozvolna vynořovat i opačné hlasy odkaz Poldi právě kvůli jejímu rudému stínu odsuzující a upozadující. V tomto směru lze říci, že zde docházelo k určité snaze o přepsání obrazu Kladna v rámci české i místní kolektivní paměti. „Kladno jednoduše nemá historii, jakou by si někteří lidé přáli, aby mělo, (Gibas 2008: 10)“, a proto docházelo k pokusům přizpůsobit reprezentaci kladenské minulosti novým režimem vyžadovanému politicky korektnímu narativu. V tomto kontextu může být demolice starých továrních budov a zájem o kompletní přebudování místa k jinému účelu také být viděna coby snaha o vypořádání se s nechtěnou kapitolou městské minulosti. Avšak autor nevidí tuto iniciativu jako příliš úspěšnou či žádanou, už jen z toho důvodu, že Poldi zaujímá příliš významnou a rozsáhlou část kladenské minulosti na to, aby ji bylo možné z místní paměti vyškrtnout (Gibas 2008: 10, 13).

Podle Gibase jsou staré industriální brownfieldy místem, které v člověku zanechává mnohem hlubší a více paměťově stimulující dojem než moderní městská krajina. Pro místní obyvatele, kteří znají historii svého města, má opuštěný areál Poldi samozřejmě silný konkrétní význam, ale obecně lze říci, že v náhodných návštěvnicích dokáže návštěva starých, neudržovaných industriálních areálů vyvolat určitou formu vágního vzpomínání propojeného s jejich vlastní fantazií a imaginací. Návštěva starých brownfieldů pro návštěvníky neznalé hlubšího kontextu znamená připomínku toho, jak plyne čas (Gibas 2008: 12).

3. Metodologická část

Tato kapitola mé práce je věnována metodologickým aspektům a postupům, o které jsem se během svého výzkumu opírala. V první řadě zde představím svůj výzkumný cíl a výzkumné otázky. Dále se v této kapitole budu věnovat povaze, vytváření a vybrané analýze dat, s nimiž jsem při výzkumu pracovala. Obsahem bloku, jenž tuto část mé práce uzavírá, bude určitá reflexe zde uplatněných metodologických přístupů a výhod, či naopak limitů z nich plynoucích a také etickým aspektům s výzkumem spojeným.

3.1 Výzkumné cíle práce a její očekávané přínosy

Pro svůj výzkum jsem si zvolila dva výzkumné cíle. Prvním je zjistit, jaký obraz Poldi Kladno si ve své paměti uchovávají současní obyvatelé Kladna, případně lidé určitým klíčovým způsobem s městem spojení. V tomto ohledu mimo jiné přikládám důležitost také otázce, jak tato cílová skupina respondentů hodnotí porevoluční vývoj, který znamenal konec kladenských oceláren. Následným cílem mé práce je vytvořit určitý aktuální výstup prezentující přání obyvatel Kladna ohledně toho, jaká budoucnost by měla nyní nevyužívaný a chátrající areál čekat. U tohoto bodu mám také v plánu zohlednit reálnou situaci v areálu a plánované projekty, které zde má v této oblasti město a soukromí vlastníci.

Přínos svého výzkumu vidím v první řadě v tom, že se zde snažím nabídnout nový pohled na kladenský fenomén Poldi tím, že jej skrze tuto práci zasadím do sociologické perspektivy. O Poldi Kladno bylo již napsáno mnoho odborných prací, které na osud bývalé ocelárny nahlíží například z technického či historického hlediska, mezi nimiž si zde můžeme namátkou vyjmenovat třeba *Průmyslové dědictví Kladna (2013)* Veroniky Rojkové či *POLDI Kladno, konverze dvojhalí (2018)* Martina Valáška, či publicistických, případně historických publikací, článků a dokumentů, jež na Poldi vzpomínají. Mým cílem je však spíše snaha o vytvoření určité sociologické typologie a komplexního obrazu, či možná lépe řečeno mozaiky jednotlivých obrazů Poldi Kladno v rámci kladenské kolektivní paměti. Druhým výstupem, který má práce nabízí, je aktuální prezentace podnětů a návrhů místních obyvatel, k využití chátrajícího areálu, který by potenciálně mohl sloužit coby podnět pro město a další soukromé vlastníky objektu.

3.2 Výzkumné otázky

Na výše pojmenovanou problematiku jsem se rozhodla nahlížet skrze následující tři výzkumné otázky:

1. *Jakým způsobem obyvatelé Kladna vzpomínají na předrevoluční éru, tedy období největšího rozkvětu Poldi Kladno? Jaké aspekty spojené s fungováním tohoto průmyslového komplexu jsou v kladenské kolektivní paměti hodnoceny pozitivně a které naopak negativně?*

Tato výzkumná otázka mi slouží k tomu, abych zjistila, jaký vztah obyvatelé Kladna skutečně chovají ke své slavné minulosti v podobě Poldiny hutě. Je Poldi v kladenské kolektivní paměti symbolem evokujícím pozitivní emoce jako například hrdost? Měla činnost Poldi naopak nějaké negativní dopady na životy kladenských obyvatel?

2. *Jakým způsobem obyvatelé Kladna vnímají z hlediska Poldi vývoj, který následoval po Sametové revoluci?*

Tato výzkumná otázka mi slouží k tomu, abych svůj výzkum přenesla do současnosti, potažmo k určitému srovnání předrevoluční a porevoluční situace. Mají obyvatelé Kladna pocit, že Poldi v jejich městě chybí, nebo jsou s odstupem času raději, že její činnost zanikla?

3. *Jaké by si obyvatelé Kladna představovali vhodné využití pro dnes chátrající průmyslový areál?*

Poslední výzkumná otázka by měla sloužit jako coby určitý podnět do budoucnosti. V současné době nemá průmyslový areál Poldi v podstatě žádné praktické využití. Jaké návrhy na změnu této skutečnosti mají kladenští obyvatelé?

3.3 Cílová populace a její definice

Coby cílovou skupinu respondentů jsem si v širším měřítku definovala coby množinu lidí, kteří mají k Poldi Kladno určitý paměťový vztah. Očekávám, že tento vztah existuje především u současných obyvatel Kladna a na tuto část cílové populace svůj výzkum také primárně cílím, ale pokud nějaký konkrétní respondent, který v současnosti nemá své trvalé bydliště v Kladně,

má z nějakého důvodu k tématu silný vztah či například pravomoc rozhodovat o budoucnosti průmyslového areálu, z výzkumu jsem jej nevyřazovala, protože je pro mne jeho výpověď stejně přínosná.

Co se týče procesu výběru konkrétních respondentů, již s přihlédnutím k její definici výše jsem dospěla k závěru, že je pro účel mého výzkumu přínosnější, když se nebudu striktně snažit o to, aby sociodemografické charakteristiky, mezi nimiž si můžeme vyjmenovat například pohlaví, věk či vzdělání, přesně odrážely jejich rozložení v cílové populaci. Namísto toho jsem zvolila odlišný přístup, kdy jsem si na základě studia daného tématu a také s využitím svého vlastního zasvěceného pohledu předem nadefinovala typologii sedmi paměťových skupin, které pokaždé s odkazem oceláren Poldi spojuje určitý specifický vztah. Následně jsem během procesu výběru cílila na to, aby se mi podařilo pro svůj výzkum získat zástupce z co nejvíce těchto skupin, abych tak ve své práci měla možnost postihnout co nejširší spektrum kolektivní paměti, jež se k Poldi Kladno váže. Tuto výchozí typologii a jednotlivé dílčí definice jsem v průběhu výzkumu upravovala a doladovávala v reakci na skutečnou situaci, s níž jsem se setkala v terénu.

3.3.1 Výsledná typologie jednotlivých paměťových skupin

Bývalí zaměstnanci a jejich příbuzní: Tuto paměťovou skupinu si definuji jako osoby, které byly někdy v minulosti v Poldi Kladno zaměstnaní, a jejich blízké příbuzné. V tomto případě se jedná o skupinu lidí, do jejichž života Poldi Kladno významným způsobem aktivně zasáhla a pravděpodobně byla i silně zasažena porevolučním úpadkem podniku.

Dotčení obyvatelé: Tato paměťová skupina v rámci mého výzkumu zahrnuje kladenské obyvatele, jichž se činnost oceláren nějak negativně dotýkala, například ve smyslu znečištěného ovzduší či hluku.

Lokální politická scéna: V rámci svého výzkumu jsem oslovila také několik zástupců místní politické scény, a to členů současného vedení města i opozičních politiků. Tato paměťová skupina má na oblast Poldi opět specifický pohled doplněný například také o určité rozhodovací pravomoci v záležitosti současného stavu areálu.

Soukromé firmy: Přestože je velká většina bývalého areálu Poldi Kladno nevyužívaná, v tomto prostoru dnes funguje velké množství malých soukromých společností. Jejich majitelé a řídicí pracovníci jsou osoby s největšími pravomocemi rozhodovat o budoucí podobě a využití tohoto průmyslového areálu.

Občanské iniciativy: V průběhu let v rámci města Kladna vzniklo několik občanských iniciativ, které se pokoušely přijít s návrhy a podněty ohledně toho, jak by areál Poldi mohl být v dnešní době využit, či alespoň lépe zachován coby významná městská památka. Tato uskupení se také podílela na některých kulturních akcích, jež se v areálu Poldi odehrály.

Milovníci historie: Areál Poldi Kladno je mimo jiné i svým způsobem lokální historickou památkou, která už ze své podstaty může přitahovat lidi se zájmem o místní historii ve vztahu k těžkému průmyslu. Z tohoto důvodu jsem se do svého výzkumu snažila zapojit profesionální i amatérské historiky, kteří mají o místní historii zájem.

Alternativní paměťové skupiny: Pod tuto typologickou kategorii zařazuji lidi, kteří areál Poldi Kladno vyhledávají z řekněme netradičních důvodů. Opuštěný průmyslový areál, jež z velké části není nijak účinně ohraničený jakožto zajímavé prostředí přitahuje například amatérské i profesionální fotografy, urbexery, nebo třeba lovce Pokémonů. I tyto skupiny obyvatel, které areál v současné době Poldi navštěvují třeba i z úplně jiných než nostalgických či pracovních pohnutek k danému místu přeci jen mají určitý vztah, který je také součástí kladenské kolektivní paměti a měl by v rámci mého výzkumu také být zohledněn.

3.4 Metodické zpracování výzkumu

Metodologie mé diplomové práce je postavena na kvalitativním výzkumu. Kvalitativní výzkum si lze definovat několika způsoby. V obecné definici můžeme říci, že se jedná o výzkum, při němž výzkumníci studují, jak daní jednotlivci či sociální skupiny chápou a interpretují svou sociální realitu. Kvalitativní paradigma bývá používáno k hlubšímu pochopení konceptů, názorů či životních zkušeností a jejich významům v sociálním kontextu. Typicky pracujeme s velkým množstvím informací o malém množství respondentů a počet proměnných a vztahy mezi nimi není předem určen ze strany výzkumníka, ale odvíjí se od samotných zkoumaných subjektů (Creswell 2002).

Pokud na definici kvalitativního výzkumu budeme nahlížet z jiného úhlu pohledu, lze si jej definovat jako výzkum, jehož výsledkem jsou nenumernická data, která zpravidla není možné či vhodné analyzovat za pomoci statistických metod a technik (Aspers 2019). Mezi nejvíce používanými metodami bývají uváděny například rozhovory, pozorování, kvalitativním způsobem vedené dotazníkové šetření, obsahová analýza či metoda skupinových rozhovorů focus groups (Hennink a kolektiv 2020: 88).

3.4.1 Iniciační online anketa

Klíčovou metodou pro můj výzkum jsou hloubkové rozhovory vedené se zástupci jednotlivých paměťových skupin. Ovšem ještě předtím jsem v první fázi jsem provedla kvalitativně vedenou online anketu, která mi měla posloužit k potenciálnímu doplnění nových informací a skutečností získaných empirickou cestou před tím, než jsem přistoupila k samotným rozhovorům.

Tato online anketa byla provedena v časovém intervalu mezi 21. a 31. březnem 2022 skrze platformu Survio a byla distribuována skrze Facebook mezi členy následujících lokálně zaměřených skupin: *ŽIVOT NA KLADNĚ*, *Život na Kladně – bez vypínání komentářů*, *Kladno, Kladenské pohledy*, *Kladenská fotozóna – pohledy na město* a *Praha a Středí Čechy – FOTO a INFO*. Anketa byla v daném období vyplněna celkem sto padesáti šesti respondenty.

Ve své podstatě se tak jednalo o metodu nahodilého výběru, která je založena na možnosti a ochotě subjektů odpovědět. Velkou nevýhodou tohoto výběrového mechanismu je však fakt, že v mnoha případech vede ke zkreslenému, nereprezentativnímu vzorku respondentů (Martínez-Mesa 2016: 327). Fakt, že byla sdílena v určitém omezeném okruhu na sociálních sítích její reprezentativnost také snižuje. Tohoto faktu jsem si během svého výzkumu byla plně vědoma a je to také důvod, proč zde tento metodologický krok nazývám online anketou, a ne dotazníkovým šetřením. O výsledky této online ankety se neopírám jako o reprezentativní zdroj dat, ale shledávám ji jako přínosnou z následujících důvodů.

V první řadě mi posloužila coby screening cílové populace. Podstatou metody screeningu aplikované pro sociální vědy je zjistit, zda se v rámci cílové populace vyskytuje určitý klíčový faktor, jež si přejeme odhalit (Cheng a Williams 1986: 415). V případě mého výzkumu bylo cílem této online ankety identifikovat jednotlivé paměťové skupiny vztahující se k Poldi Kladno, včetně těch, které jsem ve své původní předdefinované typologii případně opomněla. V

podstatě mi tedy posloužila jako takové částečné ověření mého prvotního odhadu, otestování výzkumného nástroje a také získání kontaktů na potenciální respondenty ochotné mi později poskytnout rozhovor. Využití respondentů identifikovaných skrze online anketu i pro pozdější rozhovory je pro mne přínosné i z metodologického hlediska, protože pro screening v rámci sociálních věd bývá typická dvoustupňová metodologie, kdy je participantům nejprve předložen dotazník, po němž v dalším kroku následují rozhovory, které nabízí možnost ověření, zda daný respondent skutečně vykazuje hledanou charakteristiku v podobě, jakou uvedl v dotazníku, spolu s možností se následně danému tématu hlouběji věnovat (Cheng a Williams 1986: 415).

Dále se přes tuto online anketu projevila angažovanost určitých skupin lidí. Pro můj výzkum byla cenným přínosem už jen analýza toho, čím jsou charakteristické skupiny lidí, kteří na můj dotazník zareagovali, protože lze přepokládat, že právě tyto respondenty k odkazu Poldi Kladno pravděpodobně pojí nějaké významné paměťové pouto, na které jsem se tak v další fázi výzkumu mohla dále zaměřit. Také jsem skrze tento výzkumný nástroj do určité míry získala obecný přehled o názorech lidí, které se o téma Poldi zajímají. Díky tomu, že v této anketě bylo zastoupeno velké množství otevřených otázek, mohlo dojít k odhalení nových zajímavých témat, která jsem posléze mohla reflektovat v rámci výzkumných rozhovorů. Použití otevřených otázek je pro účely kvalitativně vedeného dotazníkového šetření, či případně online ankety typickým a doporučovaným krokem (Guion a kolektiv 2011: 1).

Konkrétní otázky, které online anketa obsahovala, uvádím v rámci přílohy č. 1, ale obecně lze říci, že byla postavena především na třech klíčových tematických blocích. V první řadě se jednalo o baterii otázek, které mi určitým způsobem specifikovaly respondentův vztah k Poldi Kladno. Následující tematický blok se pak věnoval názorům respondentů na vývoj města po krachu oceláren a preferovaným způsobům využití průmyslového areálu, který po jejich činnosti v současnosti zbyl. Za poslední zde zmíněný tematický blok můžeme považovat otázky, v nichž se pracuje s vizuálními materiály (blíže popsáno v podkapitole níže věnující se fotoelicitaci) a se slovy, případně slovními spojeními, jež podle respondentů Poldi Kladno reprezentují. Anketu pak uzavírá prostor, kde mi respondenti ochotní se mnou případně i dále spolupracovat na výzkumném rozhovoru na sebe mohli zanechat kontakt.

3.4.2 Hloubkové rozhovory

Nejdůležitější částí mého výzkumu byly tedy hloubkové rozhovory. V mém zájmu bylo obsáhnout, pokud možno všech sedm v předchozí podkapitole nadefinovaných paměťových skupin a v ideálním případě alespoň dvěma (či více) zástupci. V praxi se však některé paměťové skupiny ukázaly být obtížněji dosažitelné než jiné. Ve výsledku bylo tedy v časovém období mezi 27. březnem a 27. květnem provedeno dvanáct výzkumných rozhovorů s celkem třinácti respondenty, přičemž se mi podařilo obsáhnout všechny cílové paměťové skupiny, ovšem v případě občanských iniciativ a soukromých firem bohužel vzhledem k dostupným možnostem pouze jedním respondentem.

Při výběru respondentů pro hloubkové rozhovory jsem se řídila především snahou o v rámci možností dostatečné zastoupení všech potřebných paměťových skupin. Jednalo se tak především o účelový výběr provedený na základě mého úsudku, což je metoda, která bývá typicky používána právě pro malé výběry (Coyne 1997: 623). Účelově jsem tedy vybírala respondenty k rozhovorům jednak z kontaktů získaných skrze online anketu, nebo v případě těch paměťových skupin, s nimiž se mi skrze online anketu nepodařilo propojit, na základě svého vlastního úsudku a insider knowledge. Tímto způsobem se mi v případě rozhovorů do určité míry podařilo napravit nevyváženost výsledného složení respondentů, jež vznikla v rámci online ankety. Z části jsem také používala výběrovou metodu snowball, tedy metodu, během které nás původní informátor vede k jiným členům skupiny (Goodman 1961: 148). K této metodě výběru jsem sáhla v tom případě, kdy mi jeden zástupce paměťové skupiny, k níž by mi chyběli další respondenti, byl schopný dát kontakt na další.

Nyní přejdu k bližší metodologické specifikaci formy rozhovorů. Hloubkové rozhovory jsou metoda typicky spojená s kvalitativním výzkumem a je vhodná především ke zkoumání životních zkušeností, perspektivy a pocitů respondentů. Tato forma rozhovoru také dává tazateli i respondentům svobodu v tom smyslu, že se nedrží nějaké striktní struktury, umožňuje tak v rámci plynulé konverzace odhalení nových důležitých témat a informací (Boyce a Neale 2006: 3). Využila jsem formu polo-strukturovaných rozhovorů, kdy jsem pracovala s určitou předem danou paletou otázek (jež pak byla pro každého respondenta lehce upravena například na základě jeho případné odbornosti), což mi zajistilo výsledek rozhovorů v podobě srovnatelných

kvalitativních dat, avšak zároveň mi stále poskytovala určitou volnost, která je v případě vzpomínání respondentů potřebná (Adams 2015: 494).

Přepisy rozhovorů s konkrétním zněním pokládaných otázek jsou dostupné v rámci přílohy č. 18, stejně tak obecný scénář rozhovorů (viz příloha č. 2). Mým záměrem však bylo se ve větší míře držet tematické struktury použité u předchozí online ankety. V rozhovorech se tedy objevovaly baterie otázek pokrývající respondentův vztah k Poldi, zhodnocení situace v Kladně před a po krachu oceláren spojené se současným preferovaným využitím areálu a také práce se symbolizujícími fotografickými materiály a slovními vyjádřeními. K těmto již známým tématům jsem v případě rozhovorů přidala navíc otázku, skrze kterou měli respondenti o něco blíže identifikovat svůj vlastní vztah k městu a říci, co pro ně osobně vlastně znamená být „Kladeňák“.

Všechny výzkumné rozhovory proběhly ve face-to-face podobě na bázi osobního setkání. Výhody osobně prováděných face-to-face rozhovorů tkví například v navázání intimnějšího kontaktu s respondentem a možnosti zachycení i určitých doplňujících neverbálních reakcí a emocí vyvolaných pokládanými otázkami (Fenig a kolektiv 1993: 896). Až na jeden případ, kdy mi respondent neudělil souhlas, byly všechny výzkumné rozhovory pro účely přepisu nahrávané.

3.4.3 Metoda fotoelicitace

V rámci obou výzkumných nástrojů, jež během svého výzkumu využívám, tedy online vedeného dotazníkového šetření a face-to-face vedených hloubkových polo-strukturovaných rozhovorů, z části využívám práci s vizuálními materiály skrze metodu fotoelicitace.

Fotoelicitace je metoda založená na principu vložení elementu fotografie do výzkumného rozhovoru. Nemusí se ovšem jednat striktně pouze o fotografie v klasickém slova smyslu, v některých případech metoda fotoelicitace může také využívat vizuálních médií, jako jsou například obrazy, billboardy, či graffiti (Harper 2002: 13). Vizualní obrazy jsou v rámci sociálních věd široce uznávány coby metoda, jež má potenciál napomoci výzkumníkovi k pochopení způsobu, jakým ostatní lidé prožívají svůj svět. Lidský mozek během rozhovoru reaguje na předložené obrazy jiným způsobem než na slova a dochází k zapojení hlubších vrstev lidského vědomí (Mannay 2013: 136). Během kvalitativního výzkumu využití fotoelicitace

dokáže redukovat některá úskalí konvenčních rozhovorů jako například navodit otevřenější atmosféru mezi výzkumníkem a dotazovaným. Fotografie také mohou v případě správného použití sloužit jako určitá otevřená struktura rozhovoru (jejich použití v tomto smyslu je doporučováno především u polostrukturovaných rozhovorů) (Clark-Ibáñez 2004: 1512).

Když koncept fotoelicitace nyní vztáhneme blíže konceptu kolektivní paměti, lze říci, že fotografie zobrazující institucionální zkušenosti či události, k nimž došlo dříve v životě subjektů spojují jednotlivce se zkušenostmi nebo obdobími, i když obrazy třeba neodrážejí přímo skutečný život daného respondenta, fungují jako obrazy zobrazující události, které byly součástí kolektivní nebo institucionální minulosti dané sociální skupiny (Wladyniak 2019: 187). V průběhu svého výzkumu si kladu za cíl odpovědět na výzkumné otázky částečně také identifikováním toho, jaké paměťové reprezentace jsou pro kladenské obyvatele (případně jednotlivé paměťové skupiny) důležité a proč. Při výběru vizuálních materiálů použitých při výzkumu jsem vycházela z pozorování historických i nehistorických fotografií, které lidé umisťují na sociální sítě, fotografií objevujících se v knihách či v rámci muzejních výstav. Všechny v práci použité vizuální materiály jsou v případě nehistorických motivů mé vlastní fotografie kopírující zaběhlé trendy (viz přílohy č. 8-17). Historické fotografie mám pak oficiálně zapůjčené ze Sládečkova vlastivědného muzea v Kladně (viz příloha č. 3).

Skrze online anketu jsem na vzorku více respondentů otestovala, jaké vizuální reprezentace k danému vzorku obyvatel Kladna nejvíce promlouvají. Následné hloubkové rozhovory mi pak daly příležitost poodhalit některé motivy, které respondenty k výběru právě oné fotografie vedly. Také mi posloužily k tomu, aby respondenty určitým směrem motivovaly k dalšímu vzpomínání.

3.5 Analýza dat

Analýza kvalitativních dat je obecně vzato induktivní metodou, na rozdíl od deduktivního přístupu zde na datech netestujeme předem danou teorii, ale naopak se jí na základě toho, co nám shromážděná data říkají, snažíme vytvořit. Jedná se tedy o proces organizace a kategorizace dat a následné konstrukce jejich významu. Tohoto dosáhneme pomocí kódování. Pro svůj výzkum jsem si zvolila třífázové kódovací schéma skládající se z otevřeného, axiálního a selektivního kódování, které bývá typicky využíváno například u zakotvené teorie (Williams a Moser 2019: 47). Fáze otevřeného kódování spočívá v prvním pročtení textu a jeho

tematickém rozkrytí do konceptů a kategorií. Při axiálním kódování dochází k tematickému slučování kategorií a analýze jejich vzájemných vztahů. Toto je pak využito během finálního selektivního kódování, které toto ještě rozvíjí a identifikuje hlavní kategorie zastřešující všechny ostatní, na nichž pak stavíme teorii (Williams a Moser 2019: 48-52).

V počáteční fázi analýzy jsem pracovala s daty z rozhovorů v podobě hlasových nahrávek, které jsem čistila a upravovala v průběhu jejich převodu na textový přepis. Tento proces zahrnoval kroky jako například vynechání pasáží nesouvisejících s tématem rozhovoru, vynechání určitých citlivých informací o respondentech z důvodů anonymizace, nebo také přepis rozhovorů do spisovné řeči pro jejich lepší čitelnost. Analýzu přepsaných rozhovorů jsem prováděla skrze software Atlas.ti, což je nástroj vhodný pro analýzu kvalitativních dat. Detailně rozepsaná struktura kódů a jejich četnosti jsou uvedené v přílohách č. 4 a 5.

Data získaná skrze online anketu (viz příloha č. 6) jsem pro svou vlastní potřebu v případě otevřených otázek analyzovala také skrze Atlas.ti a v případě uzavřených otázek skrze platformu Survio. O tato data a poznatky z nich vzešlé se však ve Výzkumné části práce, ani v jejích závěrech neopírám, protože pro účely mého výzkumu nejsou dostatečně reprezentativní.

3.6 Etika výzkumu

V této podkapitole bych ráda zohlednila a objasnila určité etické aspekty mého výzkumu. V první řadě je důležité stanovit, že jsem se během své práce řídila obecně uznávanými zásadami výzkumu reprezentovanými například kodexem etických zásad oboru definovaným sdružením SIMAR (SIMAR 2022). V rámci dodržování stanov GDPR (Evropský parlament a Rada Evropské Unie 2016) jsem od respondentů v případě jak hloubkových rozhovorů, tak online ankety vyžadovala informovaný souhlas s použitím jejich výpovědí v anonymizované podobě pro účely mého výzkumu. Respondenti poskytující rozhovory pak zároveň museli vydat souhlas s jejich nahráváním pro účely přepisu. V případě rozhovorů udělení informovaného souhlasu proběhlo podepsáním papírového dokumentu (viz příloha č. 7). Respondentům byla dána možnost svůj souhlas s účastí ve výzkumu zpětně odvolat a případně si určit, jaké pasáže či konkrétní údaje si přejí z výzkumného rozhovoru vynechat. V rámci online ankety respondenti byli upozorněni, že kliknutím na tlačítko „*Spustit dotazník*“ udělují informovaný souhlas s využitím jejich odpovědí pro účely mého výzkumu.

Dávala jsem si záležet na tom, abych při kontaktu s respondenty i propagace online ankety na sociálních sítích vystupovala naprosto otevřeně a poskytla druhé straně všechny potřebné informace o účelu výzkumu. Pokaždé bylo třeba otevřeně stanovit, že se jedná pouze o můj soukromý výzkum určený výhradně pro potřeby mé diplomové práce, aby nedošlo k milnému přesvědčení, že se například jedná o oficiální anketu města slibující ve věci Poldi Kladno nějaké brzké změny.

Veškeré převzaté zdroje informací a materiály ve své práci řádně cituji. Extrémní zřetel v rámci ochrany autorských práv jsem brala v případě fotografických materiálů, které jsem využívala pro fotoelicitaci. Pokud se nejednalo o mé vlastní fotografie, vždy jsem vizuální materiály používala pouze s řádným svolením jejich vlastníka, jímž je Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně.

3.7 Limitace výzkumu

V první řadě je zde třeba vzít v úvahu faktor omezeného dosahu. Je možné, že se mi v rámci mého výzkumu nepodařilo odhalit úplně všechny paměťové skupiny, které v souvislosti s Poldí Kladno existují, tudíž výsledný paměťový obraz, který se zde snažím sestavit, ve své podstatě není zcela kompletní. Svou roli zde také hraje omezený vzorek respondentů, s nímž jsem v průběhu výzkumu pracovala – je možné, že díky malému vzorku respondentů je výsledná charakteristika kladenského paměťového obrazu určitým způsobem zkreslená. Stejně tak při používání metody fotoelicitace musím zohlednit fakt, že se mi pravděpodobně nepodařilo odhalit všechny existující vizuálních reprezentací Poldi Kladno, což může můj výsledný výběr také nějakým způsobem zkreslit. V případě online ankety musím počítat s faktem, že její výsledky díky složení respondentů a omezenému způsobu distribuce nejsou reprezentativní pro celou cílovou populaci.

Dalším faktorem, který zde měl být zmíněn, je fakt, že jednotlivé paměťové skupiny či i přímo respondenti řadící se k určitému proudu v některých ohledech disponovali tak různorodou časovou zkušeností, že ji nebylo možné zobecnit na nějaký jednotný obraz oceláren Poldi v kladenské kolektivní paměti, ale odpovědi na výzkumné otázky jsem tak musela rozštěpit právě na základě těchto jednotlivých paměťových proudů.

4. Výzkumná část

Jakým způsobem obyvatelé Kladna vzpomínají na předrevoluční éru, tedy období největšího rozkvětu Poldi Kladno? Jaké aspekty spojené s fungováním tohoto průmyslového komplexu jsou v kladenské kolektivní paměti hodnoceny pozitivně a které naopak negativně?

Odpověď na tuto výzkumnou otázku jsem se rozhodla z větší části rozdělit na základě paměti jednotlivých skupin kladenských obyvatel. V tomto ohledu je také vhodné zmínit fakt, že respondenti, s nimiž jsem prováděla rozhovory, v některých případech nebyli zařaditelní čistě pod jedinou paměťovou skupinu, ale mísila se u nich přirozená kombinace několika rolí (například bývalý zaměstnanec – dnes historik, historik – činný v oblasti občanského aktivismu, bývalý zaměstnanec – dnes politik atd.). V případech, kdy tato situace nastala, jsem se vždy snažila respondentovu žitou zkušenost a perspektivu během analýzy rozdělit na základě podobností s výpověďmi ostatních zástupců daných paměťových skupin.

a) Bývalí zaměstnanci Poldi a jejich příbuzní:

Zde je potřeba brát v úvahu, že ocelárny Poldi zaměstnávaly širokou škálu různých povolání. Například už jen mezi vzorkem mých respondentů se objevili jak ti, co pracovali přímo u pecí, tak lidé zaměstnaní v přidružených provozech, jako například v chemické laboratoři či ve výzkumném ústavu. Jejich zažitá pracovní zkušenost se samozřejmě v návaznosti na typ zaměstnání v některých ohledech liší, ale zároveň zde můžeme najít i mnoho společných témat.

Nikdo ze zaměstnanců ani dalších skupin respondentů ocelárny Poldi dnes nevnímá coby politický symbol oslavující minulý režim. Někteří se vůči vnímání města jako „rudého Kladna“ naopak přímo vymezují či upozorňují na fakt, že po Sametové revoluci začínala právě v ocelárnách místní odnož Občanského fóra. „*Ne, Kladno nikdy nebylo rudé. Zkrátka tu jenom byli velmi aktivní ti rudí, ale byla tady spousta lidí, kteří tu byli nasazeni nuceně pracovat, zejména v padesátých letech. Takže Kladno rozhodně, a já toto úplně odmítám, Kladno nikdy nebylo rudé. Samozřejmě rudí byli všude, ale nemyslím si, že na Kladně by jich bylo více než jinde. To možná bylo to nešťastné dědictví Antonína Zápotockého, který byl samozřejmě silně spojovaný s Kladnem*“ (bývalý zaměstnanec Poldi, dnes zaměstnanec města).

Přesto se zde však příznivý vztah komunistického režimu k výrobě a těžkému průmyslu v určitých ohledech projevoval. V ocelárnách se objevovaly známé politické tváře, například

k příležitosti sjezdů ÚV KSČ či určitých významných událostí, mezi něž patřilo například slavnostní otevření podnikového muzea tehdejším prezidentem Gustavem Husákem. V rámci ocelářenských provozů se také vyskytovalo pár, zpravidla vedoucích zaměstnanců, kteří měli v popisu práce dohlížet na ideologickou atmosféru na pracovišti. Pokud se nejednalo o lidi režimu nepohodlné, do hutí poslané pracovat za trest, velká většina zaměstnanců byla okolnostmi přinucena stát se členy KSČ a brigády socialistické práce, což jim přinášelo dobrý kádrový profil a z něj plynoucí výhody. Z rozhovorů, které jsem podnikla, však vyplynulo, že „obyčejní“ zaměstnanci oceláren tyto ideologické konotace nikdy příliš nevnímali, nebo je případně viděli spíše jako zlo nutné k tomu, aby měli zaměstnání, které je i jejich rodiny dobře zajistí.

„A pak jsem se oženil, tak jsem se po vojně dostal do Kladna. A chtěl jsem vydělávat peníze pochopitelně, když jsem se oženil. A kde se vydělávaly peníze? Šachta, nebo hutě. Takže jsem šel na čtyři směny pracovat na hutě,“ (bývalý zaměstnanec D). Spojené ocelárny Poldi byly před revolucí považovány za spolehlivého, perspektivního a největšího kladenského zaměstnavatele. Jako další v tomto ohledu významné regionální podniky v rozhovorech s respondenty byly nejčastěji zmiňovány Kablo Kladno a doly rozprostřené v okolí Kladna a jeho přilehlých vesnic. Zaměstnanci hutí dostávali tabulkově vyšší platy než pracovníci jiných odvětví a také mohli využívat širokou škálu zaměstnaneckých výhod, mezi něž se řadily například služební byty, příspěvky na dopravu a její zajištění pro dojíždějící pracovníky, strava v práci zdarma či podnikové dovolené v řadě rekreačních objektů ve vlastnictví Poldi.

Ocelárny také pracovaly na výchově budoucích zaměstnanců. Pod hlavičkou Poldi bylo provozováno odborné učiliště, žáci základních škol navštěvovali prostor oceláren v rámci povinných exkurzí a žáci středních škol technického zaměření byli často vysíláni do provozů v rámci praxí. Ocelárny také podporovaly případné další vzdělávání svých pracovníků při zaměstnání. Například existovala spolupráce s ostravskou Vysokou školou báňskou, kdy v Praze probíhala speciální výuka přizpůsobená časovým možnostem zaměstnanců.

Velikost oceláren jako zaměstnavatele zároveň fungovala jako určitý spojující prvek pro město, protože významná část občanů Kladna měla ve své rodině či okruhu známých někoho, kdo tam pracoval. Toto se projevovalo například tak, že když se v ocelárnách někomu přihodila vážná nehoda, rodiny a přátelé zaměstnanců si navzájem volaly a předávaly si tuto zprávu mezi sebou. *„A když občas nepřišel domů včas, tak se sestra hned bála, jestli nebyl zase další smrták*

v Poldovce, jestli to není on. Když se něco takového stalo, tak se to tady po Kladně hned rozkřiklo přes telefony. Takže všichni věděli, že v Poldovce byl smrták, a teď se nevědělo, kdo to odnesl a podobně,“ (bývalá brigádnice a příbuzná zaměstnanec M). Můj výzkum naznačuje, že toto propojení ve městě do určité míry či v určitých okruzích stále existuje, během rozhovorů mi jedenáct z třinácti respondentů sdělilo, že zná někoho, kdo v Poldi dříve pracoval (případně to byli oni sami).

Pokud si nyní položíme otázku, *Jaká byla práce v Poldi?*, odpovědi se samozřejmě budou opět lišit podle toho, v jakém odvětví byl daný člověk zaměstnán. Hutníci pracující přímo v provozu u pecí popisují svou práci jako extrémně fyzicky náročnou, leckdy nebezpečnou, ovšem na druhou stranu finančně i jinak po zásluze dobře odměňovanou. Součástí tohoto zaměstnání byla mimo jiné manipulace s těžkými předměty či práce v extrémních teplotních podmínkách. Právě z důvodu nutnosti práce v extrémním žáru byla v pracovní době povolena konzumace speciálního sedmistupňového piva. Při tomto druhu zaměstnání také nebyly vzácností pracovní úrazy (ve vzácnějších případech i smrtelné nehody), které byly zapříčiněny nedostatečně zajištěnými bezpečnostními opatřeními (což byl jev obecně poplatný tehdejší době).

Celkově lze však říci, že zaměstnanci napříč různými odvětvími byli se svou prací v ocelárnách spokojeni, odnesli si odtamtud mnoho zajímavých i veselých historek a také si chválí tamější kolektiv. V tomto ohledu jsem mezi výpověďmi respondentů zaznamenala dva konkrétní kladenské podniky, kde se zaměstnanci Poldi rádi tradičně scházeli – dnešní music pub Auto da Fé (dříve známé jako Lóra či Sklípek), kam si kvůli brzkým ranním otevíracím hodinám mohli zaměstnanci zajít na pivo ještě před ranní směnou, a hospoda U Friedrichů (jinak U Kašáků), kterou spolu s ostatními zaměstnanci Poldi v jednom období rád navštěvoval Bohumil Hrabal.

b) Dotčení obyvatel:

Poldi je napříč všemi paměťovými skupinami vytýkán jeden velký negativní faktor, a to ekologické znečištění, jež činnost oceláren v Kladně působila. Pro běžné kladenské občany bylo asi nejvíce patrné znečištění ovzduší. Ve městě byl častým jevem smog, velkým problémem byl popílek poletující v ovzduší a v rámci redukční fáze výrobního procesu byly do ovzduší vypouštěny jedovaté látky jako například zinek či kadmium. *„Ale když se třeba někdy otočil vítr a když byl třeba ještě v zimě sníh, tak během pár hodin byl ten sníh úplně černý. Ale to si nedovedete představit, nebo moje máma, když pověsila třeba povlečení na zahradu a stalo se*

tohle, tak to mohla rovnou vyprat znovu,“ (bývalý zaměstnanec Poldi, dnes zaměstnanec města). Přestože se problém znečištěného ovzduší týkal celého města, některé oblasti byly díky obvyklému větrnému proudění zasaženy výrazněji než jiné, typicky se jednalo například o oblast Podprůhonu, což se odrazilo i na ceně místních nemovitostí.

Dalším ekologickým problémem, jehož dědictví si město nese dodnes, je nevhodná manipulace s toxickými látkami, která v oblasti Poldi vedla k významné kontaminaci půdy. V tehdejší době se ovšem těmito dopady ocelárny většinou nezabývaly a většina běžných lidí o nich ani nevěděla, a tak docházelo k situacím, kdy si zaměstnanci některé odpadní jedovaté látky odnášeli domů a dále je používali. Častý případ druhotné kontaminace bylo například natírání plotů jedovatým olejem syčeným polychlorovanými bifenyly z elektrických pecí coby ochrana proti dřevokazným škůdcům. Nevhodná manipulace s toxickými látkami také ohrožovala samotné zaměstnance, kteří běžně bez nějakých zvláštních bezpečnostních opatření pracovali například s azbestem.

Znečištění životního prostředí se zdá být problémem, který zasahoval do života různorodých skupin kladenských obyvatel. Na druhou stranu se ovšem zdá, že si jeho plnou váhu spousta lidí začala uvědomovat teprve v retrospektivě s tím, jak se v průběhu let začíná ochraně životního prostředí přikládat čím dál větší důležitost.

c) Historická paměť

Lidé se zájmem o historii či přímo s odbornými znalostmi v této oblasti často zdůrazňují fakt, že Poldi pomáhala utvářet Kladno coby průmyslové město. Tento trend samozřejmě začal již nálezem uhlí v oblasti, který vedl k samotnému založení města, ale výstavba oceláren průmyslový status Kladna ještě prohloubila, už jen z toho důvodu, že se na rozdíl od odlehlých dolů nachází v podstatě v samém jeho centru. „... *i ten život byl tomu uzpůsobený, že tady se jelo prostě na ty tři směny. Zahoukala píšťala a ti lidé se prostě vychrlili z fabriky a druhá půlka zase zapadla dovnitř. Byly tady samozřejmě proudy exhalací, které unikaly do ovzduší, takže to město prostě opravdu bylo průmyslové,*“ (historik činný a člen občanské iniciativy V). Přítomnost velké průmyslové výroby ovlivňovala město nejen z hlediska každodenního života, ale také jej formovala z architektonického hlediska a z hlediska demografického složení místních obyvatel, což jsou jevy, které jsou patrné dodnes.

Řada respondentů Kladno více než k okolním městům Středočeského kraje přirovnává k bývalým průmyslovým městům v severních Čechách (Ústí nad Labem, Chomutov...) či na severní Moravě. Kladno nemá příliš výrazné historické centrum. Zajímavé architektonické i jiné památky se ve městě nachází, ale jedná se spíše o jednotlivé „perličky“ rozmístěné v širším okruhu, které návštěvník, co je v Kladně poprvé, musí trochu hledat. Zároveň se na dnešní podobě města odráží jeho růst za éry socialismu podporujícího místní průmysl, takže zde naopak najdeme velké množství typických panelákových sídlišť.

Dalo by se říci, že velká část kladenské historie souvisí právě s místním průmyslem. Zakladatelé kladenských hutí Vojtěch Lanna a Karl Wittgenstein se v devatenáctém století v souvislosti se stavbou hutí zasadili i o rozvoj města, ať už tím, že do Kladna v rámci pracovní migrace přivedli zaměstnance odjinud, tak mecenášstvím a podporou umění. Karl Wittgenstein do Kladna přivedl známé architekty jako například Gustava Klimta či Josefa Hoffmanna, kteří zde vyprojektovali a postavili několik i z dnešního hlediska zajímavých objektů. Přesto však velká část industriálních památek dnes víceméně leží ladem a z výpovědí některých respondentů zaznívá přesvědčení, že se Kladno jako město snaží, respektive v období po Sametové revoluci dlouhou dobu snažilo na svou hutnickou minulost zapomenout, a vyjadřují nad tímto postojem lítost.

Další významné migrační vlny nastaly v období Druhé světové války (odsun Židů do koncentračních táborů následovaný odsunem Němců) a poté v průběhu šedesátých a sedmdesátých let minulého století, kdy díky podpoře průmyslu za minulého režimu došlo k rozšíření ocelářské výroby, což znamenalo poptávku po nových zaměstnancích. V porevolučních letech bylo zase typickým trendem, že se do Kladna stěhovali lidé z Prahy kvůli levnějšímu bydlení, přesto však počet obyvatel města v posledních letech stagnuje, případně mírně klesá.

Tato pracovní i jiná migrace se projevila nejen na složení obyvatelstva, ale také na vztahu, kteří dnes místní ke svému městu chovají. Mnoho lidí a rodin v Kladně žije stále relativně krátce, nemají zde své rodinné kořeny, což způsobuje, že zde není tak silný lokální patriotismus jako v případě jiných blízkých měst, která si prošla odlišným vývojem (mezi nimiž bývá zmiňován například Slaný či Rakovník). V rámci rozhovorů jsem respondentům také pokládala otázku, pomocí níž měli identifikovat sami sebe a svůj vztah k městu – *Jak byste popsali, kdo je vlastně Kladeňák?* Většina respondentů se shodla na definici, že Kladeňáka definuje především jeho

vztah k městu. Pokud se člověk do Kladna přistěhoval, ale posléze si našel svůj vztah k městu a dnes s ním cítí sounáležitost, může být označován za Kladeňáka. Dva z respondentů dokonce uvedli, že by za Kladeňáky za určitých okolností považovali i lidi žijící v nejbližších vesnicích, kteří do Kladna pravidelně dojíždí za studiem či prací, pokud město znají a mají k němu vztah. Na druhou stranu se ovšem objevovaly i názory, podle nichž se správný Kladeňák ve městě musí narodit a mít zde rodinné kořeny, avšak většina těchto respondentů zároveň druhým dechem dodává, že takových lidí zde příliš mnoho není.

d) Alternativní paměťové skupiny:

Zástupci alternativních paměťových skupin ve vzorku mých respondentů byli z většiny mladší lidé, kteří slavnou předrevoluční historii oceláren nezažili. Do areálu Poldi je přivedly určité zájmové činnosti, jimž se věnují, mezi něž se řadí například urbex a chuť prozkoumávat opuštěná místa, fotografování či poloha areálu strategicky výhodná pro hraní geolokačních her typu Ingress. Fakt, že se v areálu Poldi často pohybují či pohybovali však tyto mladé lidi často přivedl k tomu, že se začali zajímat o jeho minulost a tímto způsobem si našli vztah k historii oceláren i města.

Některé z těchto v areálu současně provozovaných aktivit jako například fotografování či vytváření graffiti obrazů (odkazujících na historii oceláren) zároveň přispívají k udržování obrazu Poldi a tyto výtvořby slouží coby nová média kolektivní paměti, skrze která si nejen mladá generace připomíná, jak to vypadá a vypadalo. „*Tohle si třeba pán nechal udělat jako obraz. On tam pracoval přímo u těch hodin, že tam prostě byl vždycky pod nimi, pamatuje si to a tahle fotka se mu líbila, tak jsem mu prostě vytiskl pár fotek,*“ (urbexer, fotograf a příbuzný bývalých zaměstnanců Š). V areálu se pohybující fotografové také často uvádí, že vnímají, že industriální památky spolu se specifickým genius loci pomalu mizí, a právě fotografie jim umožňují mít tuto památku na minulost někde zachovanou. Skrze následné sdílení fotografií na sociálních sítích či třeba jen sdílený volnočasový koníček pak vznikají nové komunity, které si takto zprostředkovaně nacházejí svůj vztah k Poldi a jejímu odkazu.

e) Občanské iniciativy

U místních občanských iniciativ lze najít podobné rysy jak s kladenskou historickou pamětí, tak do určité míry i s alternativními paměťovými skupinami. Jedná se o lidi se zájmem o kladenskou historii (leckdy přímo o historiky), kteří ale svou pozornost upírají i na současný

stav areálu Poldi. Industriální památky v areálu vnímají jako pro město důležitá místa paměti, které by bylo dobré alespoň určitým způsobem zachovat a restaurovat.

Kromě různých jednání s majiteli pozemků, vedením města a památkovým úřadem se tyto iniciativy také snaží Poldi a její slavnou minulost zpopularizovat a připomínat i běžným kladenským občanům. V areálu probíhaly veřejné akce typu Bienále – Industriální stopy, jejichž cílem bylo upozornit na zanedbané a mizící místní industriální dědictví. Sdružení Kladno-Koněv v areálu Poldi také provádělo komentované prohlídky pro veřejnost a snažilo se kladenské občany seznamovat s ocelářskou historií a historickým významem jednotlivých staveb například také pomocí v areálu rozmístěných informačních tabulí.

f) Lokální politická scéna:

Současná aktivní politická scéna ve městě se ze své podstaty více soustředí na momentální situaci průmyslového areálu, jež po ocelárnách zbyl. Snaží se jej uchopit coby příležitost, která by se dala využít ve prospěch města, avšak zároveň si jsou více než běžní občané vědomi rozličných překážek, jež těmto snahám brání. Dále je pro respondenty zastupující místní politickou reprezentaci typický akcent na to, že přítomnost Poldi a aktivní výroby v takovém rozsahu dělala v různých ohledech město více nezávislejším na svém okolí, ať už se jednalo o dovážení pracovní síly do Kladna z Prahy, či o oblast kultury. Tato specifická politická témata týkající se možného využití areálu a jistého srovnání situace před a po revoluci se však hodí blíže rozebrat spíše v rámci následujících výzkumných otázek.

g) Soukromé firmy:

Z mého výzkumu vyplynulo, že až na ojedinělé projekty (jako například nedávná rekonstrukce budovy tak zvané Besemerovny) zde žádný výrazný vztah ke kladenské ocelářské minulosti, ani snaha o udržování jejího odkazu většinou není. Mnoho současných majitelů území či pracovníků na řídicích pozicích není z Kladna a část areálu, kterou vlastní, vnímají prostě jako investici a příležitost na místě rozjet byznys a dát mu nějaké nové využití.

Z pochopitelných důvodů jsou jim pak staré původní budovy v dezolátním stavu často na překážku a dochází tak k jejich likvidaci, což pak působí kolizi s přáním místních občanských iniciativ. Správci částí areálu, které již využití našly a probíhá tam určitá aktivní činnost, také většinou nejsou nakloněni přítomnosti cizích osob v areálu jako například urbexerů a dalších zástupců alternativních paměťových skupin. Řídící zaměstnanec zastupující jednoho ze

současných majitelů, s nímž jsem vedla rozhovor, však naopak pozitivně hodnotil komunikaci a spolupráci s vedením města.

Společné obecné shrnutí:

Ocelárny Poldi v Kladně zdaleka neplnily jen roli zaměstnavatele, ale podílely se na utváření a růstu města a jejich činnost se různými způsoby dotýkala v podstatě všech kladenských obyvatel. Respondenti napříč paměťovými skupinami zdůrazňují, že spojení oceláren s městem bylo za minulého režimu opravdu významné. Spojené ocelárny se podílely na financování i provádění městské (nejen bytové) výstavby a provozovaly bytové družstvo s názvem Ocelář.

Poldi se také velkou měrou podílela na místní kultuře a sportovním vyžití. Ocelárny provozovaly místní kulturní dům, v němž dodnes funguje největší kladenské kino – Hutník. Ocelárny vlastnily, nebo provozovaly sportovní areály, sponzorovaly místní sportovní kluby a byly významným sponzorem kladenského hokeje. Zajišťovaly také například volnočasové aktivity pro seniory či letní tábory a školy v přírodě pro děti. Na podnik byly navázány některé mateřské školky, základní školy, i učiliště.

„Vůbec jsem nevěděla, co má Kladno za oficiální znak, ale každý znal Poldinku,“ (bývalá brigádnice a příbuzná zaměstnance M). Vliv oceláren Poldi byl za minulého režimu v Kladně v podstatě všeobjímající. Nadneseně lze říci, že každý obyvatel Kladna měl ve svém okolí nějakého „poldováka“ a každý také znal logo firmy, tak zvanou Poldinku. Přestože činnost oceláren přinášela městu také negativní, převážně ekologické dopady, z provedených rozhovorů vyplynulo, že místní lidé byli hrdí, že mají ve městě tuto velkou a světově významnou továrnu vyrábějící kvalitní ocel. Ocelárny Poldi plnily roli symbolu, bylo to něco speciálního, čím se Kladno odlišovalo od jiných obcí v okolí, a co mu jako městu dodávalo na důležitosti.

Když se nyní přesuneme k vizuálním reprezentacím, které dle respondentů Poldi Kladno nejlépe symbolizují, největší počet hlasů, a to šest, dostaly shodně fotografie č. 1 (panorama zachycující komíny a rudé nebe za nimi), fotografie č. 3 (celkový pohled z radniční věže na město a kouřící komíny), fotografie č. 4 (hutník pracující u rozžhavené pece) a fotografie č. 8 (dnešní pohled vápenné pece). S odstupem jednoho hlasu se pak umístila fotografie č. 2 (logo Poldi na zdi tehdejšího Kulturního domu ROH). Z odůvodnění, které respondenti ke svému výběru poskytli, můžeme vyvodit, že mezi respondenty nejvíce rezonovaly především snímky

zachycující minulost a rozmach Poldi, mezi nimiž se prosazovaly fotografie zachycující široce známé umělecké motivy jako například právě „rudou září nad Kladnem“ či klasické logo Poldi. Silným symbolem současné podoby průmyslového areálu jsou pak vápenné pece, jediná stavba v areálu, která má oficiální status památky. (Četnosti, s jakými byly jednotlivé fotografie respondenty vybrány jsou dohledatelné v rámci přílohy č. 5).

K podobnému výsledku jsem došla i v rámci analýzy respondenty vybraných slov, jimiž měli za úkol Poldi Kladno popsat. Vzhledem k poměrně pestrému rozložení výsledné palety slov, jsem se výsledné slovní popisy rozhodla seskupit do tří kvazi kategorií (detailní pohled na toto seskupení viz příloha č. 4). První a nejvíce zastoupenou se ukázala být kategorie popisující a vyzdvihující právě slavnou minulost a význam Poldi jako fungujícího podniku a součásti Kladenské historie. Následně jsem mezi daty identifikovala dvě mezi sebou obdobné, v porovnání první již definovanou skupinou přibližně o polovinu méně zastoupené kategorie, obě odkazující na současný stav areálu Poldi, na který respondenti buď nahlíží s pocity ztráty a lítosti, anebo jej naopak vnímají jako specifické místo, jež buď pro město či pro ně osobně představuje určitou příležitost.

Jakým způsobem obyvatelé Kladna vnímají z hlediska Poldi vývoj, který následoval po Sametové revoluci?

Situaci po revoluci, kdy došlo k privatizaci a následnému krachu oceláren, přirozeně tehdy vnímali nejvíce zaměstnanci. Z jejich výpovědí vyplývá, že velké sliby brzy vystřídalo propouštění, zpožděné či vůbec nevyplácené výplaty a časté zastavování provozů kvůli nedostatku materiálu a dalším důvodům.

„... ale ty záměry byly původně jiné. Jisté bylo, že tady musí dojít k restrukturalizaci. Že těch lidí je tady moc a že i ta výrobní náplň se musí změnit. Protože to ovlivňovaly tři velké okolnosti. Rozpad RVHP, ocelářská krize na západě a celkový propad strojírenského průmyslu u nás,“ (historik a bývalý ředitel muzea Poldi K). Respondenti napříč různými paměťovými skupinami vyjadřují přesvědčení, že po revoluci bylo veřejností očekáváno, že v ocelárnách Poldi musí dojít k velkým změnám, a že nutnou restrukturalizaci pravděpodobně nepřežijí v celém svém obrovském rozsahu. Avšak zároveň mezi respondenty panuje většinová shoda v názoru, že zde byla možnost se vyhnout absolutnímu krachu. Dále se názory různí, někteří respondenti vinu přičítají především hospodaření Vladimíra Stehlíka a korupci v novém vedení firmy, jiní

Stehlíka vidí spíše jako člověka, který firmě sice nepomohl, ale zároveň ani neměl moc reálných možností, jak ji zachránit, protože proti ní stály nepříznivé vnější okolnosti a špatná politická rozhodnutí. Při hodnocení krachu Poldi se také někdy objevuje pocit křivdy, že stát či určité osoby disponující potřebnými pravomocemi kladenským ocelárnám a městu, které s ukončením těžby uhlí v okolních dolech přibližně v té samé době přišlo i o dalšího klíčového zaměstnavatele, neměly zájem nějakým efektivním způsobem pomoci.

Při hodnocení toho, jak město ovlivnil krach oceláren, bývá jako pozitivní dopad uváděno významné zlepšení životního prostředí ve městě. Mezi negativy je pak nejčastěji zmiňovaná ztráta velkého lokálního zaměstnavatele, který lidem i městu vydělával peníze. Konec pomyslného symbolu a dalo by se říci i celé éry byl pro Kladno v prvním momentě velký šok (i z emočního hlediska). S odstupem času však respondenti soudí, že se dokázalo přes tuto ztrátu v rámci možností celkem úspěšně přenést. Z výpovědí bývalých zaměstnanců a jejich příbuzných vyplývá, že většina technicky i jinak založených lidí relativně brzy našla nové zaměstnání. Mezi novými lokálními příležitostmi, jež se ve městě po Sametové revoluci objevily, bývá nejčastěji uváděna Průmyslová zóna Jih, kde dnes mimo jiné sídlí i pro město významná továrna firmy Lego.

Velkou výhodou v tomto směru ukázala být také blízkost hlavního města Prahy, zdá se však, že z dlouhodobého hlediska se pro Kladno jedná v jistých ohledech o dvousečný meč. Po krachu místních oceláren našla řada jejich zaměstnanců nové pracovní příležitosti na Letišti Václava Havla i v dalších pražských provozech. Zatímco před revolucí Poldi autobusy svázely zaměstnance dojíždějící z Prahy do Kladna, po revoluci a pádu místního tradičního průmyslu se situace obrátila a dnes velká řada obyvatel Kladna pracuje v Praze. Přestože v současné době ceny stoupají i zde, respondenti popisující dnešní Kladno často zmiňovali porevoluční trend, kdy se do města kvůli levnějšímu bydlení začali ve velkém stěhovat „Pražáci“, jejichž hlavním zájmem bylo ušetřit a z větší části nejevili zájem vytvořit si k městu, kde žijí, nějaký hlubší vztah. Při rozhovorech ze strany respondentů často zaznívala přirovnání, že Kladno se stalo „noclehárnou“ či „předměstím“ Prahy.

„Kladno bude asi vždycky takové to předměstí Prahy. Ono, do určité míry, to musíte sama vidět na té pěší zóně, kde obchody zavírají v pět hodin. A nebýt tu ten Centrál, tak to vlastně nežije,“ (historik a bývalý ředitel muzea Poldi K). Určitá závislost Kladna na hlavním městě se však neprojevuje pouze v oblasti zaměstnání. Místní obyvatelé, zvláště ti, co v Praze pracují, tam

často nakupují, což je pro Kladno ekonomicky nevýhodné. Do Prahy se z Kladna také často jezdí za kulturou a volnočasovými aktivitami, což má negativní dopad na místní scénu. Kladno, ač největší město Středočeského kraje, díky příhodnější poloze Prahy po revoluci nedostalo status krajského města, což jej připravilo o další potenciální pracovní příležitosti a také to svým způsobem snížilo jeho celorepublikový význam.

Z vyjádření respondentů se dá vyvodit dojem, že Kladno se ztrátou hutního a důlního průmyslu, jež město historicky formovalo, ztratilo i velkou část své identity. Ve městě se nežije špatně, zároveň však dnes ničím velkým a jedinečným nevyniká. Jedna z největších předností Kladna je v dnešní době často uváděna jeho blízkost Praze – tedy jinému, většímu městu, kde člověk najde více pracovních příležitostí, obchodů i kulturního vyžití. *„Když to třeba srovnám s Ostravou, tak to je opravdu nebetyčný rozdíl. Ale je pravda, že Ostrava je prostě centrem široké oblasti a ti lidé se tam taky sjíždí. Tady je to takové půl napůl. Půlka odjede někam pryč, někdo by chtěl strávit ten čas tady, ale spoustu těch lidí to vůbec nezajímá. Takže když uděláte akci, to město má 70 tisíc obyvatel, a přijde vám na ni, já nevím, 500 lidí, tak si říkáte, „Co se děje? Kde ti lidi jsou? To se nenajde nikdo, kdo by přišel?“* (historik činný a člen občanské iniciativy V).

Co se týká rozvoje Kladna pro nejbližších deset či dvacet let, respondenti nepředpokládají, že by ve městě mělo dojít k nějakým dramatickým změnám. Mezi jejich očekáváními bývá nejčastěji zmiňováno další rozšiřování města ve smyslu obytných zón. Dalším často opakovaným tématem bylo vybudování rychlodráhy mezi Kladnem a Prahou jakožto již dlouho plánovaného, ale zároveň také stejně dlouho odkládaného projektu. Mezi dalšími budoucími očekáváními pak zaznívala témata jako zlepšení stavu městské zeleně či oprava místních sportovních areálů. Někteří respondenti také vyjádřili přání, aby se Kladno stalo více nezávislejším městem, které bude mít místním lidem více co nabídnout, nebo aby si alespoň udrželo svou současnou roli poskytovatele služeb (jako například v oblasti školství či zdravotnictví) pro okolní vesnice.

Jaké by si obyvatelé Kladna představovali vhodné využití pro dnes chátrající průmyslový areál?

Pro úvod této otázky je podnětné nejprve krátce představit pohled respondentů na současnou situaci v areálu.

Průmyslový areál za minulého režimu spadající pod Spojené ocelárny Poldi si dnes můžeme rozdělit na tři části – bývalou Poldinu huť, bývalou Vojtěšskou huť (Koněv) a průmyslovou zónu Dříň. O průmyslovou zónu Dříň se Kladno podle obecního katastru dělí se sousedním městem Buštěhrad. Tato oblast je dnes poměrně aktivní – v oblasti provozují výrobu Třinecké železárny, nachází se zde Univerzitní centrum energeticky efektivních budov ČVUT v Praze a před pár měsíci v oblasti bylo postaveno skladovací centrum Lidl, toto jsou projekty, které byly respondenty nejvíce vyzdvihovaly. V oblasti Poldiny hutě je dnes také poměrně živo. Funguje zde několik menších provozů a z chystaných projektů mezi respondenty nejvíce rezonuje jednak rozšiřování logistického centra firmy Dachser a také projekt logisticky-výukového centra City Park, který by měl městu přinést přibližně 2000 nových pracovních míst.

Nejproblematictější částí areálu je oblast Vojtěšské hutě. Tato oblast je rozdrobena mezi velké množství malých soukromých vlastníků, z nichž ne všichni v oblasti aktivně operují. Respondenti zde nejvíce zmiňují některé dodnes přeživší doprovodné provozy bývalých oceláren jako například Teplárnu Kladno či Strojírny Poldi (které ovšem od dob svého největšího rozmachu ztratily poměrně výraznou část objemu výroby i zaměstnanců). Strojírny Poldi také po revoluci jako soukromá firma převzaly pod svou zprávu muzeum Poldi sídlící v budově Bachrovny, jehož provoz byl však z důvodu úsporných opatření nejprve značně omezen a později zcela zrušen. V celé oblasti areálu sporadicky probíhají kulturní akce typu natáčení filmů či audiovizuálního Lunchmeat festivalu, který se bude v kladenské Poldi pravděpodobně konat opakovaně. Část Vojtěšské hutě je zároveň nejvíce vyhledávána například alternativními paměťovými skupinami a občanskými iniciativami, protože se jedná o oblast, kam je pro veřejnost nejsnazší přístup a zároveň se na místě nachází nejvýraznější industriální monumenty areálu (za které respondenti považují převážně vápenné pece, zásobníky na rudu, budovu první vrátnice a torzo bývalé koksovny).

„No, jako je to úplně jiný svět. Když si člověk vezme, že odtamtud je třeba ani kilometr centrum města, a člověk je tam mezi úplnými ruinami, tam nikde nic, prostě jenom třeba holubi a samé rozpadlé budovy, je to prostě hrozný skok,“ (hráč geolokačních her a příbuzný zaměstnanec O). Lidé, kteří současný areál Poldi navštěvují v rámci procházek, průzkumu i jiných aktivit jej popisují jako zajímavé místo se specifickou atmosférou (kterou ještě umocňuje kontrastní umístění téměř v srdci města). Respondenti většinou vyjadřují lítost nad dezolátním stavem a postupnou likvidací historických staveb a ti, kteří se v rámci svých výprav odváží vstoupit i do

střeženějších objektů, údiv nad tím, kolik věcí uvnitř zůstalo nedotčených přesně jako v momentě, kdy zaměstnanci Poldi odešli poslední den z práce domů – od starých aut, počítačů a technického vybavení přes jmenovky zaměstnanců, knihy v knihovnách a plakáty na zdech po mýdlo položené na umyvadle. Přestože se v opuštěném areálu kromě zájmových skupin někdy pohybují i zloději kovů a nepřizpůsobiví obyvatelé, respondenti soudí, že ze strany majitelů není přílišná snaha prostory hlídat. „*A právě, já jsem měl celkově pocit z té Poldovky, že tam na tom nikomu nezáleží. Tam jsem kromě těch fotografií prostě nepotkal nikoho. Prostě policie absolutní nezájem, ti sekuriťáci... Děcka, všichni to tam prostě ničili a nikdo s tím nic neudělal,*“ (urbexer, fotograf a příbuzný bývalých zaměstnanců Š).

Respondenti zastupující všechny paměťové skupiny projevují přání nenechat opuštěné části areálu ležet ladem a nalézt pro ně v současném světě nějaké vhodné využití. Mezi respondenty nejvíce rezonovaly dva možné teoretické způsoby využití. Prvním je renovace místních historických památek a následné přeměny areálu na muzeum či skanzen. V druhém nejčastějším případě respondenti navrhovali využití areálu jako prostoru pro sídla nových firem, které by do této oblasti přivedly zpět výrobu, nebo alespoň jako prostoru vhodného pro umístění logistických center a skladovacích hal místo toho, aby tyto typy staveb vznikaly „na zelených loukách“ v okolí města. Dalšími méně často navrhovanými způsoby využití bylo bydlení, výstavba obchodních center a využití pozemků pro kulturní účely (např. galerie či prostor pro pořádání hudebních festivalů). Jakožto pouze jednotlivé návrhy dále zaznělo vysadit v oblasti zeleň a přeměnit ji na park či naopak využít ty nejvíce kontaminované části areálu jako prostor, kde by se dal skladovat odpad.

V praxi se ovšem jakákoliv iniciativa v tomto směru musí potýkat s řadou překážek a limitací. Možnosti využití areálu bývalé Poldi jsou dané územním plánem města, podle nějž se jako největší problém generující mnohé další jeví vysoká kontaminace půdy. Většina kontaminovaných ploch je znečištěna natolik, že je v praxi možné ji sanovat maximálně na takovou úroveň, aby na místě mohla probíhat další průmyslová výroba a technická činnost. Dosáhnout úrovně vhodné pro novou bytovou a další městskou výstavbu by teoreticky bylo možné jen u některých okrajových částí. Nutnost sanace území navíc odrazuje případné investory, pro které znamená velkou finanční zátěž navíc. Zástupce jedné v areálu dnes působících společností, s nímž jsem vedla rozhovor, uvedl, že jim v tomto směru pomohl grant od Evropské Unie. Druhou významnou komplikací je fakt, že město dané pozemky (až na některé úseky pod komunikacemi) nevládní, a o jejich využití či nevyužití rozhodují soukromí

vlastníci. Zvláště ve vlastnický roztržité oblasti Vojtěšské hutě je pak složité prosazovat vznik nějakého velkého projektu.

Město má v oblasti bývalého areálu Poldi skutečně omezené pravomoce, ale zároveň může vytvořit určité impulsy pro motivaci současných vlastníků i případných nových investorů. Někteří respondenti vyjádřili přání, aby město bylo v tomto ohledu postupovalo aktivněji než doposud. V první řadě město může určitým způsobem připravit půdu pro další rozvoj oblasti ve smyslu opravy a modernizace kanalizace, vodních a energetických rozvodů a dopravní sítě. V tomto ohledu je zde iniciativa vybudovat obchvat kolem Kladna, který by mimo jiné umožnil napojení průmyslového areálu na dálnici D6 a D7. Rozvoji průmyslové zóny by také napomohlo vybudování nové čistírny odpadních vod, protože město se v tomto ohledu blíží ke svým kapacitním limitům, což nově vznikajícím projektům komplikuje situaci. Dle některých respondentů z řad místních politiků město dále může intenzivněji komunikovat s vlastníky oblasti, poskytnout jim platformu i ke vzájemné komunikaci a například dojít k dohodě o určitém spolufinancování některých nutných nákladů. Nápomocná je spolupráce s lokálně zaměřenými či celorepublikovými rozvojovými agenturami typu CzechInvest, která umožní větší propagaci pozemků.

Co se týče památkové ochrany místních industriálních staveb, nastává zde trochu specifická situace. Vzhledem k současnému stavu daných budov se jedná o poměrně nákladnou záležitost, která ve výsledku nepřináší žádný velký finanční zisk, tudíž je zde největším problémem nezájem některých soukromých vlastníků historické stavby „překážející“ na jejich pozemcích zachraňovat. Například jediná oficiálně uznaná památka v areálu – vysoké pece – byla za památku prohlášena proti vůli jejího vlastníka, který je navíc v současné době v insolventi a svým majetkem v podstatě ani reálně nedisponuje. Podle názoru respondenta zastupujícího v mém výzkumu občanskou iniciativu jsou památky v obecném slova smyslu zákonem nedostatečně chráněné a v areálu údajně docházelo i k záměrnému poškození některých staveb ze strany jejich vlastníků, kteří tento krok buď vydávali za nehodu, nebo se rozhodli raději zaplatit nepřilíš vysokou pokutu, než aby se o danou stavbu na svém území museli starat. Občanská iniciativa se například skrze sdružení Kladno-Koněv snažila zavést určitou komunikaci s městem, soukromými vlastníky i Památkovým úřadem, avšak skrze tato jednání se jim nepodařilo dosáhnout kýženého výsledku. Mizející industriální dědictví, stále více omezený přístup do areálu i jiné životní priority jednotlivých členů vedlo k určité demotivaci a omezení činnosti sdružení, které je dnes de facto neaktivní.

Závěr

Z mého výzkumu vyplynulo, že ocelárny Poldi v dobách svého fungování vstupovaly do života Kladna v mnoha rozličných rovinách a jejich činnost se přímo či nepřímo dotýkala v podstatě všech místních obyvatel. Ocelárny zde zdaleka neplnily jen roli nejvýznamnějšího místního zaměstnavatele, ale do jisté míry ovlivňovaly také podobu a růst města, sociální strukturu místních obyvatel i místní kulturní život. Tyto aspekty byly respondenty zastupujícími různé skupiny místních obyvatel hodnoceny vesměs pozitivně. Za výrazné negativum, na němž se utvořila v podstatě jednohlasná shoda, pak místní považují znečištění ovzduší a další škody na životním prostředí, které ocelárenská výroba přinášela. Město s některými z nich bojuje dodnes.

Krach oceláren Poldi pro Kladno představoval spolu s uzavíráním okolních dolů dramatickou změnu, s níž se však město ve výsledku dokázalo celkem úspěšně vyrovnat. Kromě nově vzniklých místních podniků vytvářejících pracovní místa zde velkou roli hrála také blízkost hlavního města Prahy, kam místní začali za prací (a postupně i dalšími aktivitami) o to více dojíždět. V této souvislosti můj výzkum otevřel zajímavé téma, kdy někteří z místních obyvatel vyjádřili názor, že blízkost Prahy městu zároveň škodí právě v tom smyslu, že po revoluci a pádu místního průmyslu se identita Kladna jako města proměnila na jakési „předměstí Prahy“, které samo o sobě již ničím významným nevyčnívá.

Areál Poldi je v současné době z velké většiny v soukromém vlastnictví mnoha různých aktérů. Na místě se zachovaly některé s Poldi související doprovodné provozy, v určitých částech areál nachází nové využití především jako prostor pro sklady a logistická centra různých společností a v některých oblastech i pro novou průmyslovou výrobu. V bývalém areálu Poldi lze však dnes zároveň stále nalézt plochy, které leží ladem. Mezi respondenty nejvíce rezonovala přání přeměnit tyto části areálu na historický skanzen, nebo do oblasti vrátit výrobu, případně nějaké podružné firemní provozy. V praxi využití areálu však komplikuje mnoho faktorů, mezi nimiž nejvíce vyniká velké ekologické znečištění oblasti a její vlastnická struktura. Vedení statutárního města Kladna má v tomto ohledu velmi omezené pravomoci, má však možnost vytvořit určité podněty a impulsy, které by ulehčily situaci v oblasti stávajícím investorům a měly by potenciál přilákat investory nové.

Nevyužívané oblasti areálu Poldi jsou místem, jež láká k návštěvám určité skupiny místních obyvatel, především díky historickým industriálním stavbám, které se v areálu nacházejí. Toto téma v jednom období rezonovalo mezi místními občanskými iniciativami, které se snažily na tyto stavby upozorňovat a seznamovat obyvatele Kladna s jejich historií, avšak kromě vápenných pecí nemá žádný z dalších významných monumentů v areálu památkovou ochranu a stavby povětšinou chátrají. Díky návštěvám areálu za účelem urbexu či například fotografování si k Poldi utváří vztah i mladá generace, která ocelárny v chodu nezažila. Stavby samotné, případně jejich fotografie či obrazy pak plní roli paměťových médií, případně míst paměti, skrze něž je odkaz Poldi předáván dále.

Na závěr své práce se krátce zamyslím, jakým způsobem bych mohla tento výzkum v budoucnu dále rozvíjet. Nabízí se zde například možnost aplikovat jej na cílovou skupinu současných obyvatel Kladna a zjišťovat, jak velká je část místních občanů, kterou k ocelárnám Poldi pojí nějaký signifikantní paměťový vztah, a jaké jsou názory těch, kteří k nim žádné zvláštní pouto nemají. Výzkum tohoto ražení by mohlo být vhodné postavit na kvantitativní metodice, například ve formě dotazníkového šetření. Další alternativou, kterou by se dalo na můj současný výzkum navázat, by bylo zaměřit se dále obecněji na spokojenost občanů se životem ve městě v souvislosti s určitým propojením panujícím mezi Kladnem a Prahou. V mém současném výzkumu se toto objevilo spíše coby okrajové téma, ale myslím, že by mohlo být podnětné se na něj hlouběji zaměřit.

Summary

My thesis is focused on examining the relationship the citizens of Kladno (and in some cases people crucially connected to the city in some way) have today to Poldi Steelworks, which used to be the biggest local factory and the biggest local employer in times before the Velvet Revolution. My main research goals were to discover in what sense the local people remember Poldi Steelworks and what kind of new use would they prefer for the industrial area that ended up being partly abandoned after Poldi Steelworks bankrupted in 1995. During my research I was working with the theory of collective memory originally founded by Maurice Halbwachs.

My aim was to answer these three following research questions: *a) In what sense do citizens of Kladno remember the pre-revolution era of Poldi Steelworks when the company reached its biggest success? Which aspects connected to the steel production are seen as positive and which ones as negative within the collective memory of Kladno? b) How do citizens of Kladno evaluate the events following the change of political regime of after the Velvet Revolution in 1989 that lead to the bankruptcy of Poldi Steelworks? c) What kind of new use would the citizens of Kladno prefer for the abandoned parts of the industrial area?* Methodologically speaking, I conducted a qualitative research based on in-depth interviews with respondents representing certain memory groups of people connected to Poldi Steelworks: former employees and their relatives, people affected by the ecological damages, local historians, local civil associations, local political representation, private owners of today's industrial area and people visiting the area to practice certain alternative activities such as urbex. I was also using visual materials as a form of photo elicitation.

Through my research I came to following conclusions: Poldi Steelworks used to significantly affect Kladno and the lives of its citizens in multiple ways. Poldi Steelworks was not only the biggest local employer, this company directly influenced the social structure of Kladno's citizens and the city's development and expansion and also local sport and cultural activities. The major negative influence of Poldi Steelworks was the fact that it caused Kladno a lot of ecological damages such as an air pollution or a soil contamination. It can be said that Poldi Steelworks used to be in some form presented in life of most of the Kladno citizens.

The bankruptcy of Poldi Steelworks was a significant shock for Kladno, however, it seems that the city managed to overcome it quite successfully – besides the growth of new local industrial

factories the fact that Kladno is located quite near the capital city Prague also turned out to be an important factor that includes both positive and negative aspects. The close location of Prague gives Kladno citizens a lot of (not only) work opportunities. However, some of the respondents were concerned that Kladno, especially after the loss of its famous industrial production became sort of suburb of Prague that lacks its own identity and that the local citizens often prefer to rather spend their time in Prague than in their own city.

The situation in the current industrial area is complicated. The citizens of Kladno have expressed that they would prefer to either turn the today's abandoned parts of the Poldi Steelworks area into an open-air museum or to give them back their original purpose – the industrial production. Certain parts of the former Poldi Steelworks area are already in use today, however, the possibilities are quite limited due to various factors such as the heavy soil pollution or the fact that area is divided in-between a large number of private owners.

Another complicated topic is the destiny of the remaining industrial buildings located in the former Poldi Steelworks area. With the exception of the lime kilns none of the current industrial building is classified as an officially protected heritage site and the historical buildings (the lime kilns included) are mostly in a devastating state. There has been an initiative of local civil associations, but as for now, not much has changed. The area full of industrial ruins attracts certain Kladno citizens to explore it, including young people enjoying activities such as urbex or photography. Their visits to the area often make them interested in its history and local collective memory of Poldi Steelwork is being passed on a new generation this way. Therefore, the historical buildings and also for example photographs shared on social media can be considered as media of collective memory, or we can say places of memory.

Seznam použité literatury:

ADAMS, William C. Conducting semi-structured interviews. *Handbook of practical program evaluation* 4 (2015): 492-505.

ASSMANN, Jan. Communicative and Cultural Memory. *The theoretical foundations of Hungarian 'lieux de mémoire' studies: (Loci Memoriae Hungaricae)* [online]. 2013, 36-43 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/3860/1/Assmann_Communicative_and_Cultural_2013.pdf

ASPERS, Patrik, and Ugo Corte. What is qualitative in qualitative research. *Qualitative sociology* 42.2 (2019): 139-160.

AUGÉ, Marc. Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity. verso, 1995. Dostupné také z: http://udmedsproget.statsskolen.dk/rum/2015-2016/files/ressourcerummet/51368_s19.pdf

BĚLOHRADSKÝ, Václav. Proč nejsem antikomunista. *Právo* 18. 7. 2009

BOYCE, Carolyn, and Palena NEALE. Conducting in-depth interviews: A guide for designing and conducting in-depth interviews for evaluation input. (2006): 3-12.

BURKE, Peter. *Variety kulturních dějin*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. ISBN 80-7325-081-0.

CAPPELLETTO, Francesca. Long-term memory of extreme events: from autobiography to history. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 9, no. 2 (2003): 241-260.

CLARK-IBÁÑEZ, Marisol. Framing the social world with photo-elicitation interviews. *American behavioral scientist* 47.12 (2004): 1507-1527.

COYNE, Imelda T. Sampling in qualitative research. Purposeful and theoretical sampling; merging or clear boundaries?. *Journal of advanced nursing* 26.3 (1997): 623-630.

CRESWELL, John W. *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2002.

ČERVENKA, Jan. Třicet let od sametové revoluce z pohledu české veřejnosti. *Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.* [online]. 2019. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5025/f9/pd191029b.pdf

ČT24. Pryč s jezery dehtu. Kladenská Poldovka prochází očišťou. *Česká televize* [online]. 2019 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2929967-pryc-s-jezery-dehtu-kladenska-poldovka-prochazi-ocistou>

DOLEŽELOVÁ, Lucie. *Regenerace brownfieldů: vývoj politik a příklady realizací*. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2015. ISBN:978-80-86684-96-3.

ENDEL, Stanislav, and Jana PETEROVÁ. "Možnosti využití mitigačních opatření při regeneraci brownfields." (2012).

EUROPEAN PARLIAMENT and EUROPEAN COUNCIL. Regulations: REGULATION (EU) 2016/679 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *EUR-Lex* [online]. 2016 [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN>

FENIG, Shmuel, et al. Telephone vs face-to-face interviewing in a community psychiatric survey. *American journal of public health* 83.6 (1993): 896-898.

GIBAS, Petr. Industrial Nostalgia: The Case of Poldi Kladno. *Lidé Města/Urban People* 10.2 (2008): 92-114.

GOODMAN, Leo A. Snowball sampling. *The annals of mathematical statistics* (1961): 148-170.

GUION, Lisa A., David C. DIEHL, and Debra MCDONALD. Conducting an in-depth interview. *EDIS* 2011.8 (2011).

HALBWACHS, Maurice, Gérard NAMER a Marie JAISSON. Kolektivní paměť. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7419-016-2.

HALDA KLADNO. Podpořte na HitHitu vydání Kladenských karet na lóru. *Halda Kladno* [online]. 2022 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <https://www.haldakladno.cz/l/podporte-na-hithitu-vydani-kladenskych-karet-na-loru/>

HARPER, Douglas. Talking about pictures: A case for photo elicitation. *Visual studies* 17.1 (2002): 13-26.

HELLER, Jakub. Vodě pod Kladnem hrozí kontaminace. Její ochrana teď není potřeba, tvrdí ministerstvo. *Aktuálně.cz* [online]. 2019 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/miliony-kubiku-vody-pod-kladnem-jsou-v-bezpeci-rika-ministr/r~f5629fcee7f11e9b259ac1f6b220ee8/#:~:text=Hluboko%20pod%20tamn%C3%ADmi%20domy%20a,vodovodn%C3%AD%20s%C3%ADt%C4%9B%20v%20cel%C3%A9m%20%C4%8Cesku.>

HENNINK, Monique, Inge HUTTER, and Ajay BAILEY. *Qualitative research methods*. Sage, 2020.

HIIEMÄE, Reet. Non-places as sacred places: Conflict, contradiction, or adaptation. *Between the Worlds: People, Spaces and Rituals* (2019): 14-29.

HROCH, Miroslav in ŠUSTROVÁ, Lucie a Luba HÉDLOVÁ, eds. (2014): *Česká paměť: Národ, dějiny a místa paměti*. Praha: Academia. ISBN: 978-80-200-2411-4

HRUBÝ, Karel. Poznámky k českému polistopadovému antikomunismu: Diskuze. *Soudobé dějiny* [online]. 2010, (3), s. 468-476 [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: <https://www.usd.cas.cz/casopis/soudobe-dejiny-3-2010/>

CHENG, Tai-Ann, and Paul WILLIAMS. The design and development of a screening questionnaire (CHQ) for use in community studies of mental disorders in Taiwan. *Psychological medicine* 16.2 (1986): 415-422.

KADEŘÁBKOVÁ, Božena, and Marian PIECHA. Brownfields: jak vznikají a co s nimi. CH Beck, 2009.

KLADENSKÝ DENÍK. Lunchmeat festival na jednu noc oživí chátrající areál kladenské Poldi. *Kladenskýdeník.cz* [online]. 2021 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: https://kladensky.denik.cz/kultura_region/poldi-lunchmeat-festival-dj-techno-elektronika-koncert-hudba-kladno.html

KLADNO-KONĚV, O.S. O naučné stezce. *Kladno-Koněv, o.s.* [online]. 2009 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <http://kladno-konev.blogspot.com/search/label/o%20nau%C4%8Dn%C3%A9%20stezce>

KLÍMA, Karel. Poldi: Výkon, jakost, spolehlivost. Poldi - Spojené ocelárny, 1989.

KLÍMA, Karel a autorský kolektiv odborné skupiny pracovníků národního podniku POLDI - "Spojené ocelárny." *100 let oceli Poldi*. Praha: PRÁCE, 1989.

MANNAY, Dawn. 'Who put that on there... why why why?' Power games and participatory techniques of visual data production. *visual studies* 28.2 (2013): 136-146.

MARTÍNEZ-MESA, Jeovany, et al. Sampling: how to select participants in my research study?. *Anais brasileiros de dermatologia* 91 (2016): 326-330.

MATĚJŮ, Martin. Město a veřejný prostor. *Český lid* 90, no. 3 (2003): 225-228.

MAYER, Françoise. Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0151-5.

NORA, Pierre, MAYER, Françoise, Alban BENSA a Václav HUBINGER, ed. Mezi paměti a historií: problematika míst. *Cahiers du CEFRES* [online]. 2010, (10) [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1996_mezi_pameti_historii.pdf

PERRON, Catherine, and Zdena VAJDOVÁ. Kladno: A Showcase of Socialism?. *Cahiers du CEFRES* 30 (2006): 8.

POKORNÝ, Marek. Miliony za Dakar, svačiny za korunu. Příběh kladenské Poldovky a jejího krachu. *Aktuálně.cz* [online]. 2017 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/dvacet-let-se-stehlikem-pribeh-kladenske-poldovky-a-jejeho-k/r~d6a4df22792f11e79de10025900fea04/>

POLDI STEEL. Poldi 2000. Poldi Steel, 1994.

POSPĚCH, Pavel. Městský veřejný prostor: interpretativní přístup. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 49, no. 01 (2013): 75-100.

PÝCHA, Čeněk, et al. Místa paměti v digitálním prostředí. *Historie–Otázky–Problémy*, 2018, 10.1: 32-45.

SIMAR. Etické zásady oboru. *Simar: Výzkum, data a inspirace pro lepší rozhodování* [online]. 2001 [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: <https://simar.cz/o-simar/eticke-zasady-oboru.html>

SIVÁK, Marek a kol. Občanské projekty ve veřejném prostoru: Manuál pro politiky, úředníky a iniciátory projektů. Pěstuj prostor, 2020. ISBN 978-80-907808-1-1.

SPALOVÁ, Barbora, UMLAUF Václav et al. Ruprechtice: Veřejný prostor podle mentálních map. Charles University in Prague, Karolinum Press, 2017.

STUDENÁ, Iva. Stehlik s dovoláním kvůli krachu poldovky neuspěl. Trest nedostal díky amnestii. *Aktuálně.cz* [online]. 2019 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/stehlik-s-dovolanim-kvuli-krachu-poldovky-neuspel-trest-nedo/r~51c4bd9423b611e9a0090cc47ab5f122/>

SUK, Jiří. Politické hry s „nedokončenou revolucí“: Účtování s komunismem v čase Občanského fóra a po jeho rozpadu (1989–1992). *Soudobé dějiny* [online]. 2009, (2-3), s. 276-312 [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: <https://www.usd.cas.cz/casopis/soudobe-dejiny-2-3-2009/>

SVĚTLÍK, Jan. Kladenská huť Poldi stojí, odbory nemají zprávy o zahájení výroby ani novém majiteli. *Lidovky.cz* [online]. 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/byznys/kladenska-hut-poldi-stoji-odbory-nemaji-zpravy-o-zahajeni-vyroby-ani-novem-majiteli.A200117_181936_firmy-trhy_ele

SZALÓ, Csaba. Paměť míst: Kulturní sociologie vzpomínání. Masarykova univerzita, 2017.

ŠUBRT, Jiří a Štěpánka PFEIFEROVÁ. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Sociologický výzkum historického vědomí obyvatel České republiky* [online]. 2010 [cit. 2020-05-16]. Dostupné z: <https://historicalsociology.cuni.cz/HS-31-version1-2subrt.pdf>

WELZER, Harald, Sabine MOLLER a Karoline TSCHUGGNALL. *"Můj děda nebyl nácek": nacismus a holocaust v rodinné paměti*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0228-4.

WILLIAMS, Michael., & MOSER, Tami. (2019). The art of coding and thematic exploration in qualitative research. *International Management Review*, 15(1), 45-55.

WLADYNIAK, Ludmiła. Facing the Past, Talking the Future. The Role of Collective Memory in the Ethnic, Cultural, and Historical Borderland. *Lidé města* 21.2 (2019): 188-201.

Další zdroje:

Ticho nad Kladnem [dokument]. Režie Veronika MÜLLEROVÁ. ČR: Česká televize, 2012. Délka 26 minut. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10318003501-zrezivela-krasa/412235100091005-ticho-nad-kladnem/>

Teze diplomové práce

Jméno a příjmení studujícího: Eliška Peřinová

Studijní program: Magisterský studijní program Sociologie

Předpokládaný název práce: Poldi Kladno očima kolektivní paměti

Klíčová slova: Kolektivní paměť, Poldi Kladno, sociologie, vizuální analýza, mixed methods research

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Spalová, Ph.D.

Jméno vedoucí/ho bakalářského / diplomového semináře, do kterého se chce studující hlásit (předběžně): doc. Jakub Grygar a doc. Martin Hájek

Námět práce

Není tomu tak dávno, co Poldina huť představovala jeden z nejvýraznějších symbolů Kladna, města za minulého režimu proslaveného také související dolní kamenouhelnou těžbou. Ocelárny Poldi se mimo symbolického významu také významně podílely na utváření koloritu a životního tempa města- nabízely pracovní místa pro lidi z širokého okolí, v jejich blízkosti vznikaly specifické podniky specializující se na dělníky vracející se například v brzkých ranních hodinách z noční šichty, nebo se zde hodí zmínit například notoricky známé slovní spojení „rudá záře nad Kladnem“, jež ve svém původním významu popisovalo zdaleka pozorovatelný vizuální efekt, k němuž docházelo při odpichu vysokých pecí. Dále se těžba a následné zpracování takto získaných materiálů nejčastěji na koks či ocel třeba také určitým způsobem podepisovala na kladenském životním prostředí. Po Sametové revoluci však následkem transformace průmyslu a špatných byznysových rozhodnutí tehdejší chloubka města zanikla a v současné době je areál Poldi chátrajícím brownfieldem, který nemá žádného praktického využití.

Výzkumný problém, který jsem si pro svou diplomovou práci zvolila, je zjistit, jaký je obraz Poldi Kladno v paměti současných obyvatel města a jak občané Kladna ve vztahu k Poldi hodnotí porevoluční vývoj, který znamenal konec tohoto podniku. Následným cílem mé práce by také měl být určitý výstup prezentující dostupné možnosti a přání obyvatel Kladna ohledně toho, jaká budoucnost by měla nyní chátrající areál čekat. Předpokládám, že se má výsledná práce skládat ze čtyř hlavních kapitol. Nejprve na úvod představím historii Poldi Kladno, její význam pro město a postupnou proměnu v zašlý symbol, poté bude následovat teoretická

část, kde se budu věnovat všem klíčovým teoretickým konceptům, poté bude v práci zahrnuta část metodologická a konečně samotné výsledky výzkumu.

Při zpracovávání svého výzkumu se plánuji opírat především o teorii kolektivní paměti, konkrétněji o pojetí Maurice Halbwachse (2009), jenž bývá považován za zakladatele tohoto sociologického konceptu. Mezi další sociology, jejichž myšlenky by mi tento koncept mohly pomoci doplnit můžeme jmenovat například Pierra Noru (2010) a jeho místa paměti, Jana Assmanna (2013) a mnohá díla uvedená níže v orientačním seznamu odborné literatury.

Teorie kolektivní paměti je mi blízká, protože jsem s ní v trochu jiném kontextu pracovala již v rámci své bakalářské práce *Proměny v zobrazování Sametové revoluce v rámci české filmové tvorby (2020)*. Při hledání tématu pro svou diplomovou práci jsem se tohoto konceptu proto rozhodla využít a aplikovat jej na problém typický pro mé rodné město. O Poldi Kladno bylo již napsáno mnoho prací, které na osud bývalé ocelárny nahlíží například z technického či historizujícího hlediska, mezi nimiž si zde můžeme namátkou vyjmenovat třeba *Průmyslové dědictví Kladna (2013)* Veroniky Rojkové či *POLDI Kladno, konverze dvojhalí (2018)* Martina Valáška. Já bych se však k těmto již známým pohledům ráda pokusila přidat i určitou sociologickou perspektivu a ve své práci se více zaměřit na faktory jako význam Poldi Kladno pro místní obyvatele, jakým způsobem na tento dříve důležitý podnik vzpomínají a jakou by si pro tento dnes nepoužívaný areál představovali budoucnost.

Kolektivní paměť je úzce spojena s oblastí vizuální sociologie. Mnoho lidských vzpomínek je vizuálního charakteru, nebo alespoň má určitou vizuální složku. Kolektivní paměť také může být přenášena skrze vizuální média nebo-li média kolektivní paměti, mezi něž se řadí například filmy, obrazy či fotografie. Ve svém výzkumu plánuji s vizuálními médii kolektivní paměti z části pracovat, jak je dále konkrétněji rozvedeno v metodologické části této teze, tudíž je pro mě důležité se spojení kolektivní paměti s vizuální sociologií věnovat také v rámci teorie. Ve svých dílech se tomuto tématu věnují například Francesca Cappelletto (2003), nebo Gillian Rose (2001). Dále bych se v tomto ohledu ráda opírala o již proběhlé výzkumy s podobnou tematikou, například *Facing the Past, Talking the Future. The Role of Collective Memory in the Ethnic, Cultural, and Historical Borderland (2019)* Ludmily Wladyniak, nebo *Ruprechtice: veřejný prostor podle mentálních map (2017)* Barbory Spalové a Václava Umlaufa.

Poldi Kladno je v současné době nepoužívaným průmyslovým areálem, který může být považován za brownfield. Jedním z cílů mé práce je shromáždit návrhy na potenciální budoucí využití tohoto areálu, tudíž považuji za důležité se v teoretické části mé práce věnovat také konceptu brownfields a sociologii veřejného prostoru. Získané teoretické znalosti mi následně pomohou při sestavování dotazníků a struktury rozhovorů, například v tom ohledu, že respondenty budu moci pro inspiraci odkázat na určité širší oblasti nejčastějšího využití podobných areálů. Tématu brownfields a sociologii veřejného prostoru se věnují mezi jinými například Božena Kadeřábková s Marianem Piechou (2009), nebo Pavel Pospěch (2013). Pokud koncept brownfields máme blíže spojit s tématem kolektivní paměti, můžeme si zde půjčit například teorii Pierra Nory a říct, že se v případě areálu Poldi v podstatě jedná o určitý specifický druh místa paměti. Obvykle bychom opuštěné brownfieldy mohli po vzoru Augého (1995) považovat za tak zvaná ne-místa (*non-places*), tedy v podstatě za anonymní prostory (typicky se mezi ne-místa řadí například dopravní prostředky či hotelové pokoje), jimiž člověk v podstatě jen prochází bez toho, aby ho k danému místu z antropologického hlediska poutaly nějaké osobní vazby. Postavení Poldi Kladno však považuji za odlišné z toho důvodu, že tento podnik se do jisté míry podílel na utváření identity Kladna jako města. I v dnešní době se ve vztahu ke kladenským obyvatelům nejedná jen o „obyčejnou“ zchátralou továrnu, ale spíše o památku či můžeme říci pomník připomínající slavnou minulost.

Očekávané, že výsledkem mé diplomové práce bude prozkoumání a vytvoření určitého komplexního obrazu toho, jakou pozici má Poldi Kladno v rámci kladenské kolektivní paměti. Druhou částí výstupu mé práce bude prezentace podnětů a návrhů obyvatel Kladna pro potenciální budoucí využití v současné době chátrajícího areálu, což by následně potenciálně mohlo posloužit jako podnět k politické a jako zpětná vazba pro vedení města, až se bude rozhodovat, jak s dědictvím areálu Poldi naloží.

Předpokládané metody zpracování

Svůj výzkum bych ráda pojala jako kombinaci kvantitativních a kvalitativních metod. V první řadě mám v plánu vytvořit kvantitativně pojatý online dotazník, který mi umožní zasáhnout větší počet respondentů. Tento dotazník plánuji doplnit o menší množství kvalitativně vedených face-to-face rozhovorů s na základě určitých pro účely výzkumu vhodně stanovených kritérií vybraných obyvatel Kladna, jež by mi měly umožnit hlubší pohled do podstaty problému.

V obou případech bych do použitých výzkumných metod ráda zapojila práci s vizuálními materiály. Konkrétně uvažuji o (po konzultaci s odborníky na danou problematiku) vybraných fotografiích, které by mohly určitým způsobem inspirovat a oživit vzpomínání respondentů během rozhovoru/vyplňování dotazníku. Další z možných vizuálních výstupů, který zvažuji, je například tvorba mentálních map.

Pro svou práci jsem si zvolila následující tři výzkumné otázky:

1. *Jakým způsobem obyvatelé Kladna vzpomínají na předrevoluční éru, tedy období největšího rozkvětu Poldi Kladno? Jaké aspekty spojené s fungováním tohoto průmyslového komplexu jsou v kladenské kolektivní paměti hodnoceny pozitivně a které naopak negativně?*

Tato výzkumná otázka mi slouží k tomu, abych zjistila, jaký vztah obyvatelé Kladna skutečně chovají ke slavné minulosti v podobě Poldiny hutě. Je Poldi v kladenské kolektivní paměti symbolem evokujícím pozitivní emoce jako například hrdost? Měla činnost Poldi naopak nějaké negativní dopady na životy kladenských obyvatel?

2. *Jakým způsobem obyvatelé Kladna vnímají z hlediska Poldi vývoj, který následoval po Sametové revoluci? Přáli by si obnovení původní činnosti Poldi?*

Tato výzkumná otázka mi bude sloužit k tomu, abych svůj výzkum přenesla do současnosti, potažmo k určitému srovnání předrevoluční a porevoluční situace. Mají obyvatelé Kladna pocit, že Poldi v jejich městě chybí, nebo jsou s odstupem času raději, že její činnost zanikla?

3. *Jaké by si obyvatelé Kladna představovali vhodné využití pro dnes chátrající průmyslový areál?*

Poslední výzkumná otázka by měla sloužit jako coby určitý podnět do budoucnosti. V současné době nemá průmyslový areál Poldi v podstatě žádné praktické využití. Jaké návrhy na změnu této skutečnosti mají kladenští obyvatelé?

Etické souvislosti zvažovaného projektu

Veškerý převzatý obsah a použité prameny budou v rámci mé diplomové práce řádně citované a uvedené v seznamu zdrojů. Během výzkumu samotného se budu držet všech standardních etických pravidel pro sociologické výzkumy. Když si zde nyní blíže rozebereme některé konkrétní aspekty, například při výběru respondentů k face-to-face rozhovorům a při zpracování odpovědí z online dotazníku si pokusím nastavit kvóty, případně váhy tak, aby mnou vybraný výzkumný vzorek respondentů co nejlépe reprezentoval odpovídání rozložení v cílové populaci a nebyl zavádějící. Při zpracování osobních údajů respondentů budu postupovat podle zásad stanovených GDPR. Sociodemografické údaje o respondentech budou v rámci publikované práce anonymizované do takové míry, aby nebylo možné si je spojit s konkrétními lidmi.

Orientační seznam literatury

1. ALKER, Sandra, et al. The definition of brownfield. *Journal of Environmental Planning and Management* 43.1 (2000): 49-69.
2. ASSMANN, Jan. Communicative and Cultural Memory. *The theoretical foundations of Hungarian 'lieux de mémoire' studies: (Loci Memoriae Hungaricae)* [online]. 2013, 36-43 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/3860/1/Assmann_Communicative_and_Cultural_2013.pdf
3. AUGÉ, Marc. *Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. verso, 1995. Dostupné také z: http://udmedsproget.statsskolen.dk/rum/2015-2016/files/ressourcerummet/51368_s19.pdf
4. BURKE, Peter. *Variety kulturních dějin*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. ISBN 80-7325-081-0. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:a760d140-39a4-11e8-a7aa-005056825209>
5. CAPPELLETTO, Francesca. (2003): *Long-Term Memory of Extreme Events: From Autobiography To History*. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 9(2):241-260. DOI: 10.1111/1467-9655.00148
6. GIBAS, Petr. Industrial Nostalgia: The Case of Poldi Kladno. *Lidé Města/Urban People* 10.2 (2008): 92-114.
7. HALBWACHS, Maurice, Gérard NAMER a Marie JAISSON. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7419-016-2. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:39f2f351-5fed-11e6-9dd6-5ef3fc9ae867>

8. KADEŘÁBKOVÁ, Božena a Marian PIECHA. *Brownfields: jak vznikají a co s nimi*. V Praze: C.H. Beck, 2009. C.H. Beck pro praxi. ISBN 978-80-7400-123-9.
9. LYNCH, Kevin, and Kevin R. Lynch. *The image of the city*. Vol. 11. MIT press, 1960.
10. NORA, Pierre, MAYER, Françoise, Alban BENSA a Václav HUBINGER, ed. Mezi pamětí a historií: problematika míst. *Cahiers du CEFRES* [online]. 2010, (10) [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1996_mezi_pameti_historii.pdf
11. PERRON, Catherine, and Zdena VAJDOVÁ. Kladno: A Showcase of Socialism?. *Cahiers du CEFRES* 30 (2006): 8.
12. PEŘINOVÁ, Eliška. *Proměny zobrazování Sametové revoluce v rámci české filmové tvorby*. Praha, 2020. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologie. Katedra sociologie. Vedoucí práce Mgr. Barbora Spalová, PhD.
13. POSPĚCH, Pavel. Městský veřejný prostor: interpretativní přístup. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 49.01 (2013): 75-100.
14. POSPĚCH, Pavel. *Od veřejného prostoru k nákupním centrům: Svět cizinců a jeho regulace*. Sociologické nakladatelství, 2015.
15. ROJKOVÁ, Veronika. *Průmyslové dědictví Kladna*. (2013).
16. ROSE, Gillian, 2001. *Visual methodologies: an introduction to the interpretation of visual materials*. Thousand Oaks, Calif.: Sage. ISBN 076196665X.
17. SPALOVÁ, Barbora a Václav UMLAUF. *Ruprechtice: veřejný prostor podle mentálních map*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3504-0.
18. SZALÓ, Csaba. *Paměť míst: Kulturní sociologie vzpomínání*. Masarykova univerzita, 2020.
19. ŠUBRT, Jiří a Štěpánka PFEIFEROVÁ. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Sociologický výzkum historického vědomí obyvatel České republiky* [online]. 2010 [cit. 2020-05-16]. Dostupné z: <https://historicalsociology.cuni.cz/HS-31-version1-2subrt.pdf>
20. VALÁŠEK, Martin. "POLDI-Kladno, Konverze dvojhalí." (2018).

21. WLADYNIAK, Ludmiła. Facing the Past, Talking the Future. The Role of Collective Memory in the Ethnic, Cultural, and Historical Borderland. *Lidé města* 21.2 (2019): 188-201.

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Text online ankety (textový soubor)
- Příloha č. 2: Základní kostra k hloubkovým rozhovorům (textový soubor)
- Příloha č. 3: Smlouva o poskytnutí jednorázového reprodukčního práva (textový soubor)
- Příloha č. 4: Struktura kódů (tabulka)
- Příloha č. 5: Četnostní zastoupení kódů (tabulka)
- Příloha č. 6: Výsledná data z online ankety (datový soubor)
- Příloha č. 7: Informovaný souhlas (textový soubor)
- Příloha č. 8: Fotografie č. 1 (obrázek)
- Příloha č. 9: Fotografie č. 2 (obrázek)
- Příloha č. 10: Fotografie č. 3 (obrázek)
- Příloha č. 11: Fotografie č. 4 (obrázek)
- Příloha č. 12: Fotografie č. 5 (obrázek)
- Příloha č. 13: Fotografie č. 6 (obrázek)
- Příloha č. 14: Fotografie č. 7 (obrázek)
- Příloha č. 15: Fotografie č. 8 (obrázek)
- Příloha č. 16: Fotografie č. 9 (obrázek)
- Příloha č. 17: Fotografie č. 10 (obrázek)
- Příloha č. 18: Textový přepis hloubkových rozhovorů (textový soubor)